

ทฤษฎี กรอบแนวความคิดและผลการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาสิ่งใดก็ตาม เราไม่สามารถที่จะใช้ความรู้ส่วนใดส่วนหนึ่ง มาอธิบายปรากฏการณ์ในเรื่องนั้น ๆ ได้อย่างถูกต้องสมบูรณ์ ยิ่งการศึกษา วิจัยเรื่องใดเป็นเรื่องของสถาบันที่มีขอบเขตกว้างขวาง แน่นนอนที่สุด ยิ่งจะ ต้องใช้ข้อค้นพบประกอบปัจจัยมากยิ่งขึ้นตามไปด้วย การวิจัยศึกษาความคิดทาง การเมืองของนายทหารระดับสูงของกองทัพไทย ที่ศึกษาในวิทยาลัยป้องกัน ราชอาณาจักร รุ่นที่ 30-33 ก็เช่นเดียวกัน ถ้าเราใช้กรอบแนวความคิดหรือ ทฤษฎีที่มีจำนวนพอเหมาะ เกี่ยวข้องโดยตรงกับงานวิจัยแล้ว ผลการศึกษา วิจัยก็ยิ่งที่จะถูกต้องสมบูรณ์มากยิ่งขึ้นเท่านั้น

วัฒนธรรมทางการเมืองและการเรียนรู้ทางการเมือง (Political Culture and Political Socialization)

บุคคลจะแสดงพฤติกรรมทางการเมืองของเขาแตกต่างกันไปในแต่ละคน ผู้นำของประเทศหนึ่ง อาจจะมีแนวความคิด มีการตัดสินใจและมีการ กระทำที่แตกต่างไปจากผู้นำของอีกประเทศหนึ่งได้ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจาก สาเหตุหนึ่งก็คือ เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ (Socialization Process) ที่เขาได้รับมาซึ่งมีความแตกต่างกัน ในแต่ละสังคมย่อย มีแบบแผนสังคม และ ค่านิยมในทางวัฒนธรรมทางการเมืองที่แตกต่างกันเสมอ โดยเฉพาะประเทศ ที่มีการปกครองแบบประชาธิปไตย และประเทศที่มีการปกครองแบบคอมมิวนิสต์ ย่อมจะต้องมีแบบแผนทางสังคมและค่านิยมที่ต่างกันเสมอ แม้แต่ในประเทศ หนึ่งที่มีการปกครองระบอบประชาธิปไตยเหมือนกัน ก็ยังมีแบบแผนทางสังคม และการเมืองต่างกับอีกประเทศหนึ่งด้วย

การที่จะเข้าใจระบบการเมืองและกิจกรรมทางการเมืองของ ประเทศใดประเทศหนึ่งให้เห็นเด่นชัดว่าจะ เป็นไปในแนวใด จะต้องเข้าใจ

ถึงสิ่งที่เป็นค่านิยมทางการเมืองของคนในประเทศนั้น ซึ่งมีชื่อเรียกภาษาไทย วิชาการปัจจุบันว่า "วัฒนธรรมทางการเมือง" (Political Culture) การเข้าใจถึงวัฒนธรรมทางการเมืองไทยจะช่วยให้เรา รู้ ความสนใจหรือค่านิยม ทักษะ ทักษะ ความปรารถนา ความเห็นต่าง ๆ ของบุคคลในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการเมืองว่ามีอย่างไร ซึ่งจะช่วยให้รู้ถึงสาเหตุของอุปสรรคการปกครองแบบประชาธิปไตย ในประเทศได้ไม่มากนัก และยังช่วยให้กลุ่มทหารสามารถเข้ากุมอำนาจทางการเมืองได้อย่างราบรื่น

วัฒนธรรมทางการเมืองเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม¹ และวัฒนธรรมนี้ถือเป็นมรดกทางสังคม (Social Heritage) ที่มนุษย์สะสมขึ้นไว้และเป็นวิถีชีวิตในการครองตน เป็นพฤติกรรมที่มนุษย์กำหนดมาแต่ในอดีตและได้ตกทอดมาเป็นสมบัติที่มนุษย์ปัจจุบันเอามาใช้เป็นแบบแผนแห่งการดำเนินชีวิต (Design for Living) ซึ่งหมายความว่า วัฒนธรรมเป็นแบบฉบับที่ทำการกำหนดพฤติกรรมแห่งชีวิตลงไปว่าคนเราต้องทำอะไร คิดอะไร รู้สึกอย่างไร และอะไรเป็นสิ่งที่มีความสำคัญที่สุดในชีวิตที่สังคมนั้นยอมรับนับถือ²

¹ วัฒนธรรมในที่นี้หมายถึง แบบแผนของทัศนคติ อารมณ์ ค่านิยม หลักศีลธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ ปรัชญาชีวิต และแบบแผนความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล

ความหมายของคำว่า "วัฒนธรรม" อาจดูได้จาก Robert Bierstedt, The Social Order : An Introduction to Sociology (Tokyo : Kogakusha Compamy, Ltd., 1963), p.29; T.B. Bottomore, Sociology : A Guide to Problems and Literature (London : Unwin University Books, 1969), p.125; George Lundberg, et.al. Sociology (Tokyo : John Weatherhill, Inc., 1968), p.172.

² อู๋ทึย หิรัญรัต, "อิทธิพลของวัฒนธรรมที่มีต่อพฤติกรรมในวงราชการไทย" วารสารสังคมศาสตร์ ปีที่ 7 ฉบับที่ 1 (มกราคม, 2513), หน้า 74.

ดังนั้นจึงเห็นได้ว่า ในการดำเนินการปกครองประเทศหนึ่งหรือของสังคมหนึ่ง เป็นการดำเนินการของผู้บริหารประเทศ ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากวัฒนธรรมของชาติตน อาจมีการยืมรูปแบบการบริหารงานการปกครองประเทศจากชาติอื่นหรือสังคมอื่นมาใช้ได้บ้าง แต่การปฏิบัติอาจแตกต่างกันไม่มากนักน้อยวัฒนธรรมของชาติหนึ่งอาจเหมือนกับของชาติอื่นได้ ทั้งนี้เพราะวัฒนธรรมถ่ายทอดกันได้และเลียนแบบกันได้ นอกจากนี้วัฒนธรรมยังมีการพัฒนาไปตามยุคตามสมัยด้วย ดังนั้น วัฒนธรรมจึงเป็นปัจจัยแวดล้อมและมีอิทธิพลต่อการทำงานของบุคคลผู้ทำหน้าที่บริหารประเทศเป็นอย่างยิ่ง

ในการศึกษาทางรัฐศาสตร์ โดยเฉพาะที่เน้นทางพัฒนาการเมือง ได้เป็นที่ยอมรับกันมาปัจจุบันแล้วว่า ปัจจัยสำคัญที่เป็นตัวกำหนดระบบการเมืองของประเทศได้แก่ วัฒนธรรมทางการเมืองและเรียกสิ่งนี้ว่า "Infrastructure" ของการพัฒนาทางการเมือง³ ดังนั้นการศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมทางการเมือง จะทำให้เราเข้าใจแบบแผนของทัศนคติ ความเชื่อ ความรู้สึก และความคิดทางการเมือง ซึ่งจะ เป็นสิ่งที่กำหนด พฤติกรรมในระบบการเมือง

วัฒนธรรมทางการเมืองของทหารไทย ได้แก่ ความเคยชินต่อระบบอำนาจนิยม (Authoritarianism) ในด้านความเคยชินต่อระบบอำนาจนิยมนั้น จะเห็นได้จากความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครอง และผู้อยู่ใต้ปกครองในประวัติศาสตร์ไทยมาเป็นเวลานาน แล้วว่าเป็นแบบสายการบังคับบัญชา หรือแบบสั่งการดังที่ศาสตราจารย์ริกส์ เรียกสังคมไทยว่า "สังคมสั่งการ" (Ordering Society)⁴ คือมีการยอมรับการแบ่งชั้น (Class) ตามลำดับที่แน่นอน

³Lucian W.Pye and Sidney Verba, Political Culture and Political Development (Princeton : Princeton University Press, 1965), pp.513-514.

⁴Fred W.Riggs, "A Model for the Study of Thai Society" Reprinted from Thai Journal of Public Administration Vol. 1 No.4 (April, 1961), p.21.

ผู้ปกครองจะมีอำนาจเหนือผู้อยู่ใต้การปกครอง ความสัมพันธ์เช่นนี้ปรากฏออกมาในรูปการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (Absolute Monarchy) และโดยระบอบข้าราชการทุกวันนี้การปฏิบัติเช่นนี้จึงกลายเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองของไทย ซึ่งมีลักษณะที่เข้ากันได้กับการปกครองแบบทหาร ที่ข้าราชการเชื่อฟังคำสั่งสอนของผู้บังคับบัญชา อย่างเคร่งครัดและต้องปฏิบัติตามวินัยของทหาร⁵

การปกครองโดยระบอบข้าราชการ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2475 ในรูปรัฐบาลนั้นตามกระบวนการที่แท้จริงแล้ว มีเนื้อหาไม่แตกต่างกับการปกครองโดยระบอบกษัตริย์มากนัก นั่นคืออำนาจยังคงอยู่ที่คนกลุ่มเดียว อดยมีคนกลุ่มน้อย ซึ่งเป็นกลุ่มข้าราชการที่เป็นผู้มีส่วนร่วมเท่านั้น ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากคนไทยส่วนใหญ่อยังคงยอมรับอำนาจของข้าราชการ และเชื่อว่าข้าราชการเป็นส่วนหนึ่งของพระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นความเชื่อแบบดั้งเดิมที่ว่าราชการคือการของพระราชา ผู้ที่เป็นข้าราชการก็คือ ผู้ที่พระเจ้าแผ่นดินได้เลือกสรรยกย่องให้เป็นผู้ช่วยทวยหาราชการ⁶ . แม้ในปัจจุบันข้าราชการก็ยังคงเป็นข้าราชการของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ผลจากความเชื่อเช่นนี้ทำให้การปกครองหรือการเล่นการเมือง อดยเฉพาะกลุ่มทหารจึงราบรื่น เพราะคนทั่วไปยังเชื่อว่า "...การเมืองเป็นเรื่องราวของกษัตริย์และข้าราชการ เมื่อผู้มีอำนาจร่อนอำนาจซึ่งกันและกัน คนไทยก็ถือว่าเป็นเรื่องราวของข้าราชการ

ศูนย์วิทยพัทยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁵ปริญญา อุดมทรัพย์, วิเคราะห์บทบาททางการเมืองของทหารในประเทศไทย (วิทยานิพนธ์ชั้นปริญญาโทบัณฑิต แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2514), หน้า 53.

⁶สมเด็จพระยา ตารงราชานุภาพ, "ค่านะนาของข้าราชการหัวเมือง" ใน อมร รักษาสัตย์, การบริหารราชการส่วนภูมิภาค (พระนคร : คณะรัฐประศาสนศาสตร์, 2508).

และทหาร..."⁷ ในปัจจุบันคนไทยยังมีความเคยชินตามระบอบสมบูรณาญา-
สิทธิราชย์อยู่ ยังนิยมเจ้านายและเคารพนับถืออภิสิทธิ์ชน คนไทยส่วนใหญ่มั
เคยมีการคำนึงว่ารากฐานของรัฐบาลนั้นอยู่ที่ว่า รัฐบาลเป็นสิ่งจำเป็นในการ
ดำเนินชีวิตของกลุ่มชน หรือตนเอง ดังนั้นรัฐบาลจึงกลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่
ประชาชนต้องเชื่อฟัง เคารพ และยอมรับอำนาจของรัฐบาล⁸ ขนบธรรมเนียม
ประเพณีต่าง ๆ หลายอย่าง สอนให้คนประพฤติปฏิบัติบ้านแนว เช่นนี้ทำให้
ประชาชนขาดการแสดงความคิดเห็นในปัญหาทางการเมืองของประเทศเพื่อ
ให้ผู้บริหารประเทศรับรู้และนำไปปฏิบัติ การจะเรียกร้องอะไรจากรัฐบาลก็
มักอาศัยความสัมพันธ์เข้ามาเกี่ยวข้อง สังคมไทยจึงยังคงเป็นสังคมเจ้านาย
(Prestige Society) อยู่⁹ ดังนั้นวัฒนธรรมของไทยจึงเป็นวัฒนธรรมแบบ
เผ่าพันธุ์และเครือญาติ ซึ่งไม่เป็นรากฐานของโครงสร้างทางการเมืองที่ซับซ้อน

ลักษณะของวัฒนธรรมดังกล่าวในสังคมไทยนี้สอดคล้องกับโครงสร้าง
แบบสายการบังคับบัญชาของกองทัพอย่างสมบูรณ์ เนื่องจากในกองทัพไทยนั้น
ก็มีการบังคับบัญชากันตามลำดับชั้น ผู้ที่อยู่ใต้ปกครองจะต้องฟังคำสั่งและปฏิบัติ
ตามผู้บังคับบัญชาอย่างเคร่งครัด กลุ่มทหารก็เป็นข้าราชการ มีเกียรติยศ ซึ่ง
คนไทยก็มีลักษณะชอบความร่ำรวย ยศศักดิ์และชอบเครื่องแบบอยู่แล้ว กลุ่มทหาร

⁷ เตชะชาติ วงศ์โรกมลเชษฐ์, "การพัฒนาทางการเมืองไทย" ใน
อมร รักษาสัตย์ และ ชัดติยา กรรณสูตร (บรรณาธิการ) ทฤษฎีและแนว
ความคิดในการพัฒนาประเทศ (พระนคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,
2508), หน้า 112.

⁸ Lucian W. Pye, Southeast Asia's Political System
(Englewood-Cliffs N.J. : Prentice-Hall, Inc., 1967), p. 34.

⁹ จะเห็นได้จากในสมัยก่อนหรือแม้แต่ในสมัยปัจจุบัน ประชาชนจึงมี
การส่งบุตรหลานให้เข้ารับราชการเพราะถือว่าจะได้เป็น "เจ้าคนนายคน"
หรือ "เป็นใหญ่เป็นโต" เป็นต้น

เคยมีบทบาททั้งในยามสงบและยามศึก จึงสามารถมีบทบาทคงอยู่ได้อย่างยาวนาน ในบรรยากาศของการเมืองของไทย ประกอบกับความสามารถในการรวมตัวของระบบข้าราชการ¹⁰ ทำให้เกิดประเพณีเล่นการเมืองโดยข้าราชการไม่เข้าเล่นการเมือง โดยกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ ดังนั้น การต่อรองกลุ่มผลประโยชน์จึงอยู่ในกลุ่มข้าราชการเท่านั้น ระบบราชการจึงเป็นธุรกิจที่ใหญ่ที่สุดของไทย หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปแล้วว่า ข้าราชการคือกลุ่มบุคคลผู้ซึ่งจะทำให้ไทยเป็นอะไรก็ได้ และรับผิดชอบต่ออนาคตของไทยด้วย ซึ่งในขณะเดียวกันการเมืองที่ถูกควบคุมโดยข้าราชการนี้ ก็มีหน้าที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาการเมืองในระบอบประชาธิปไตย

ในด้านคำสอนของศาสนาพุทธก็มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เพราะพลเมืองไทยส่วนใหญ่นับถือหรือจำนวนกว่าร้อยละ 95 ที่นับถือศาสนาพุทธและถือเป็นศาสนาประจำชาติไทย¹¹ ศาสนาถือว่าเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง เพราะเป็นแบบแผนของความประพฤติของมนุษย์ ศาสนาจึงเป็นสิ่งแวดล้อมที่มีผลกระทบต่อพฤติกรรมทางการเมืองอย่างแน่นอน เช่น การที่คำสอนของศาสนาพุทธย้ำถึงความสำคัญของเอกชน (Individualism)

¹⁰ดูรายละเอียดเกี่ยวกับความหมาย ลักษณะพื้นฐานและความสำคัญของระบบราชการได้จาก สมพงษ์ เกษมสิน, การบริหาร (ธนบุรี : โรงพิมพ์ไทยพัฒนาการพิมพ์, 2513), หน้า 244-246, 249-252; และจาก Harold J. Laski, Encyclopedia of the Social Science Foll. 5 Copy Right 1930 by the Macmillan Company, pp.70-73; Joseph Lapalombara (ed.), Bureaucracy and Political Development (Princeton, N.J. : Princeton University Press, 1963), p.8; Ferrel Heady, Public Administration : A Comparative Perspective (New Jersey : Prentice-Hall Inc., 1966), p.17.

¹¹ปรีชา หงษ์โกกรเลิศ, "ประชาธิปไตยสำหรับคนไทย" การเมืองสำหรับประชาชน วารสารรายสองเดือน เล่มที่ 9-10 (แผนกวิชาปกครองคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2518), หน้า 61.

จะดีจะชั่วอยู่ที่ตนเอง เข้าทำนอง "บ้านใครครออยู่ อู่ใครครนอน" หรือ "ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว"¹² ทำให้คนไทยรู้สึกว่าคุณเองไม่ควรเข้าไปผูกพันกับเรื่องของคนอื่น ผลสะท้อนทางการเมืองก็คือคนไทยไม่กระตือรือร้นที่จะมีปฏิกิริยาต่อการใช้อำนาจในการปฏิบัติ รัฐบาลประหาร ยึดอำนาจแต่ละครั้ง ไม่เคยปรากฏว่าคนไทยจะกระตือรือร้นที่จะมีปฏิกิริยาต่อต้านกลุ่มชนที่ใช้อำนาจปฏิบัติเลย ใครจะทำอะไรจึงเป็นเรื่องเฉพาะตัว เพราะใครทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว จึงไม่มีการแสดงออกเพื่อรักษาผลประโยชน์ของเขา และไม่เกิดการรวมกลุ่มของคนไทยที่มีผลประโยชน์ร่วมกัน (Interest Aggregation) ดังนั้นการปฏิบัติ รัฐบาลระหารในเมืองไทยแต่ละครั้ง จึงเป็นไปด้วยความเรียบร้อยและปราศจากการนองเลือด นอกจากนี้ยังทำให้กลุ่มผู้ใช้อำนาจปฏิบัติซึ่งมักได้แก่ กลุ่มทหารไม่ต้องประสบปัญหาจากการต่อต้านการร้ายชบหายหรือการบังคับใช้กฎ ระเบียบคำสั่งต่าง ๆ (Rule Application) เพราะคนไทยเชื่ออยู่แล้วว่า การที่ทหารใช้อำนาจมานั้น เป็นเพราะทหารมีวาสนามีบุญบารมี ซึ่งผู้ที่อยู่ใต้อำนาจควรต้องยอมรับสถานะของตนเองว่าไม่มีสิทธิ์ที่จะเข้าไปขัดแย้ง

นอกจากนั้น คำสอนของพุทธศาสนายังเป็นปัจจัยที่สร้างนิสัยเฉยเมยทางการเมือง (Apathy) ของคนไทย ทำให้คนไทยไม่สนใจที่จะเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง และขาดการเรียนรู้ทางการเมือง (Political Socialization) คนไทยมักคิดว่าการเมืองเป็นเรื่องราวของคนอื่น จึงไม่ให้ความสำคัญต่อการเมือง เขามักจะคิดถึงตัวเอง (Individualism) และมีความรักอิสระ (Freedom Loving) ความคิดดังกล่าวนี้เมื่อประสานกับพฤติกรรมที่เฉยชาของคนไทยแล้ว จะเห็นได้ว่าในการปฏิบัติ รัฐบาลทุกครั้งในเมืองไทย คนไทยส่วนมากมักไม่ได้รับความกระทบกระเทือน เขามักรู้สึกสูญเสียอิสรภาพแต่อย่างใด เพราะเขาคิดว่าแม้จะมีการรัฐประหารเกิดขึ้น แต่เขาก็ยังสามารถทำงานได้โดยไม่ต้องยุ่งเกี่ยวกับการเมือง จึงไม่

¹² ประเสริฐ แยมกลิ่นพุ่ม, "ลักษณะประจำชาติไทย" คำบรรยาย คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (พิมพ์รเนียว), หน้า 5.

สนใจว่าใครจะเข้ามามีอำนาจหรือไม่สนใจว่าตนจะสามารถเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองได้ อย่างไรบ้าง¹³ แม้แต่ในการมีส่วนร่วมทางการเมือง เช่น ในการเลือกตั้ง ประชาชนไปออกเสียงลงคะแนนเลือกตั้ง เพราะว่าเขาได้รับคำบอกให้ทำเช่นนั้น¹⁴ ดังนั้น ประชาชนจึงไม่เคยมีส่วนร่วมในการปฏิบัติรัฐประหารครั้งใด ๆ ทั้งสิ้น การกระทำเพื่อแย่งชิงอำนาจดังกล่าว จะเกิดเฉพาะในกลุ่มข้าราชการ โดยเฉพาะกลุ่มทหารเท่านั้น ซึ่งแตกต่างกับบางประเทศ เช่น ประเทศที่ใช้ประชาธิปไตย ระบบรัฐสภาที่ได้รับความสำเร็จ เพราะประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการเรียกร้องและเปลี่ยนแปลงบุคคลผู้ใช้อำนาจหรือผู้ปกครองด้วย

การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองเมื่อ พ.ศ. 2475 ซึ่งถือว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงรูปแบบทางการเมืองครั้งใหญ่ครั้งหนึ่งนั้น เมื่อวิเคราะห์สาเหตุของการเกิดพฤติกรรมทางการเมืองดังกล่าวแล้วจะเห็นได้ว่า ไม่ได้เกิดจากการเรียกร้องของคนไทยส่วนใหญ่ และยังกระทำในขณะที่คนไทยยังมีความเฉยเมยทางการเมืองด้วยโดยจะเห็นได้ว่า คณะราษฎรผู้เป็นผู้นำกลุ่มในการเปลี่ยนแปลง ต้องพยายามปลุกปั่นและสร้างภาพพจน์ให้คนเชื่อตาม เพื่อจะได้

¹³ Pricha Hongskrailers, "Thai Political Culture" A Seminar paper Presented to the UNESCO Conference in New Delhi, India (17-28 March, 1975), p.61.

¹⁴ จากรายงานการวิจัยเป็นคณะของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พบว่า คนที่ไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง เพราะได้รับคำบอกเล่าจากคนต่าง ๆ มีถึง 49.51% เมื่อเปรียบเทียบกับคำตอบของผู้ซึ่งไปลงคะแนนด้วยความสมัครใจซึ่งเท่ากับ 41.7% และมีผู้ไม่ไปใช้สิทธิ 2.78% ดูเพิ่มเติมใน รายงานผลการวิจัยเรื่องลักษณะบางประการของสถาบันสังคมไทยที่เป็นอุปสรรคต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย โดยคณะอาจารย์ผู้ทำการวิจัย คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (พระนคร : กรุงเทพมหานครพิมพ์, 2515) หน้า 113.

ความร่วมมือด้วย¹⁵ การที่คนธรรมดาสามัญไม่ได้เข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองในการเปลี่ยนแปลงครั้งนั้น ทำให้เหตุการณ์ทางการเมืองครั้งนั้นเป็นการแสดงออกระหว่างชนกลุ่มน้อย 2 กลุ่ม คือ กลุ่มข้าราชการเก่า ซึ่งได้แก่บรรดาข้าราชการที่อยู่ภายใต้ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์กับกลุ่มข้าราชการใหม่ ใหม่ๆ เป็นการต่อสู้ระหว่างพวกนิยมกษัตริย์กับคนสามัญชั้นกลางดังที่ Mosel เข้าใจ¹⁶ แม้ว่าจะมีฝ่ายหนึ่งขณะราษฎรที่เห็นว่า ควรจะเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบกษัตริย์มาเป็นระบอบสาธารณรัฐเสียเลยก็ตาม แต่ฝ่ายนี้ก็มิใช่เป็นกลุ่มผู้มีอำนาจที่สุดของคณะราษฎร เพราะฝ่ายที่มีอำนาจและแสดงเจตนาารมณ์ของกลุ่มได้ถูกต้องที่สุด ได้แก่ กลุ่มทหารซึ่งต้องการให้มีระบอบกษัตริย์ที่มีอำนาจจำกัด (Limited Monarchy) นอกจากนี้สาเหตุที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งนั้น ก็คือการที่มีข้าราชการไทยกลุ่มทั้งฝ่ายทหารและพลเรือน¹⁷ ซึ่งได้รับการศึกษาจากต่างประเทศ โดยเฉพาะในทวีปยุโรป ทำให้ได้เห็นแบบการปกครองรูปต่าง ๆ เมื่อบุคคลเหล่านี้กลับมาถึงประเทศไทยแล้ว ก็มีความประสงค์ที่จะให้เมืองไทยเปลี่ยนแปลงการปกครองบ้างสาเหตุเหล่านี้ จึงไม่ใช่ว่าผลประโยชน์ของคนสามัญเลย การรัฐประหารและยึดอำนาจครั้งต่อ ๆ มา ก็ล้วนแล้วแต่เป็นเรื่องที่ริเริ่มมาจากกลุ่มข้าราชการทหารและพลเรือนทั้งสิ้น

แม้ว่าการยึดอำนาจทุกครั้งโดยใช้กำลังทหาร จะมีการอ้างว่ากระทำไปโดยความต้องการหรือเพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชน

¹⁵ ปริญญา อุดมทรัพย์, "วิเคราะห์บทบาททางการเมืองของทหารในประเทศไทย".

¹⁶ James N. Mosel, "Thai Administrative Behavior" in William J. Siffin. (ed.) Toward the Comparative Study of Public Administration (Bloomington : Indiana University Press, 1957), p.266.

¹⁷ เกียรติชัย พงษ์พาณิชย์, ปฎิวัติ 2475 (พระนคร : สำนักพิมพ์แพรววิทยา, 2514) หน้า 97-100.

แต่ไม่มีอะไรเป็นเครื่องชี้ว่า การกระทำเช่นนั้นประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมด้วย ด้วยเหตุนี้ คนไทยจึงไม่มีความรู้สึกหวงแหนหรือสำนึกว่าพวกเขาเป็นเจ้าของ อานาจทางการเมืองที่ตกอยู่ในกลุ่มต่าง ๆ ทั้งไม่สามารถแสดงบทบาททางการเมืองได้ เนื่องจากขาดความรู้และขาดประสบการณ์อีกด้วย

การมีนิสัยยอมรับผู้มีอำนาจและการขาดประสบการณ์ทางการเมือง ทำให้วัฒนธรรมทางการเมืองของไทย ไม่เป็นวัฒนธรรมที่สอดคล้อง หรือเป็นรากฐานที่จะทำให้ระบอบประชาธิปไตยเติบโตไปได้ เพราะการปกครองระบอบประชาธิปไตยนี้ต้องการวัฒนธรรมที่มีลักษณะของการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน และปัจเจกชนแต่ละคนมีความคิดเห็นเป็นอิสระ กลุ่มชนต่าง ๆ แม้จะมีความเห็นแตกต่างกัน แต่ก็ไม่มี ความขัดแย้งกันขึ้น มูลฐานและความร่วมมือในการดำเนินงานทางการเมืองที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันทางการเมือง เพราะว่าประชาธิปไตยนั้น ไม่ใช่กระบวนการทางเทคนิค (Technical Process) แต่เป็นวิถีชีวิตของคน (Way of Life) แต่ประชาธิปไตยของไทยนั้นเป็นกระบวนการทางเทคนิค ไม่ใช่วิถีชีวิต จึงเท่ากับเป็นการเปิดโอกาสให้กลุ่มทหารหลาย ๆ กลุ่มหมุนเวียนกันเข้ามากุมอำนาจทางการเมืองต่อไปอย่างราบรื่น

กล่าวโดยสรุป ทหารในฐานะผู้นำของประเทศ อาจจะมีแนวความคิดแตกต่างกันไป ซึ่งเกิดจากกระบวนการเรียนรู้ ที่เขาได้รับมาซึ่งมีความแตกต่างกัน ในแต่ละสังคมและจะมีแบบแผนสังคม และค่านิยมในทางวัฒนธรรมทางการเมืองที่แตกต่างกันเสมอ แต่วัฒนธรรมทางการเมืองของทหารไทย จะได้แก่ ความเคยชินต่อระบอบอำนาจนิยม ซึ่งจะเห็นได้จากความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองและผู้ใต้ปกครอง คือมีการยอมรับการแบ่งชั้นตามลำดับที่สอดคล้องกับโครงสร้างแบบสายการบังคับบัญชา ซึ่งได้รับการหล่อหลอมมาจากสถาบันการศึกษาแต่เดิมนมา

บทบาทของทหารในทางการเมือง

บทบาทของทหารในฐานะ "กลุ่มขนาดเล็ก" (Small groups) หรือกลุ่มปฐมภูมิ (primary groups) จัดเป็นกลุ่มแบบใหม่เป็นทางการเมืองเป็นกลุ่มที่มีการร่วมมือติดต่อกันระหว่างสมาชิกของกลุ่มโดยตรง เป็นส่วนตัวและพบปะกันอย่างสม่ำเสมอ จนก่อให้เกิดความรู้สึก สำนึก ตระหนักรู้เอกลักษณ์ของตนเอง¹⁸ ซึ่งกลุ่มทหารนับว่าเป็นกลุ่มขนาดเล็กที่ก่อตัวขึ้นด้วยปัจจัยต่าง ๆ ซึ่งอาจเกิดจากการเกาะกลุ่มของนักเรียนรุ่นเดียวกัน ผู้ร่วมเหล่า หมวด กองพัน กรมเดียวกัน จนก่อให้เกิดการมีความคิด ความเชื่อ อุดมคติที่คล้ายคลึงกัน และผลประโยชน์ของกลุ่มที่ตรงกัน¹⁹

* อดหน้าที่หลักของทหารแล้ว ทหารคือรั้วของชาติมีหน้าที่เพื่อป้องกันประเทศ (Defence Function) เท่านั้น แต่ทหารไม่มีหน้าที่ในการเข้าไปควบคุมและบริหารประเทศ เพราะเป็นหน้าที่ของรัฐบาลที่เลือกตั้งมาจากประชาชนจากการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องยุทธศาสตร์ชาติ (National Strategy) พบว่า "กำลังทหาร" เป็นกำลังอำนาจหรือเครื่องมือ (Means) ของยุทธศาสตร์ชาติอย่างหนึ่งควบคู่ไปกับกำลังอำนาจอย่างอื่นอันได้แก่ การเมือง เศรษฐกิจ และจิตวิทยา เพราะกำลังทหารสามารถจะนำไปใช้เพื่อส่งเสริมผลประโยชน์ของชาติ (National Interest) และเพื่อให้บริการวัตถุประสงค์ของชาติ (National Objectives) ด้วย²⁰ อย่างไรก็ตาม ในยามปกติอาจมีผู้เห็นความสำคัญของทหารน้อยไป เพราะทหารไม่ได้แสดงบทบาทให้เห็นเป็นที่ประจักษ์ แต่เมื่อใดก็ตามที่เกิดสถานการณ์รุนแรง เช่น เกิดสงครามหรือ เกิดกรณีพิพาท ทหารก็จะได้รับการเหลียวแลจากประชาชนมากขึ้น เพราะเป็นหน้าที่ของทหารที่จะต้อง

¹⁸ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, ยังเดี๋ยวก กับ ทหารประชาธิปไตย, หน้า 26.

¹⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 29.

²⁰ พันเอก พจน์ พงศ์สุวรรณ, "ทหารกับการเมือง" เสนาสาร (มิถุนายน, 2518, หน้า 9.

ป้องกันประเทศให้ปลอดภัยด้วยประการทั้งปวง ดังนั้นทั้ง "การเมือง" และ "การทหาร" ต่างก็เป็นเครื่องมือของยุทธศาสตร์ด้วยกันและควบคู่กัน แต่นโยบายหรือความมุ่งหมายของ "การเมือง" กับ "การทหาร" นั้น อาจแตกต่างกันไปบ้างก็ได้ เพราะประเทศทำสงครามก็เพื่อนโยบายทางการเมือง แต่ความมุ่งหมายของทางทหารนั้นเป็นแต่เพียงเครื่องมืออันหนึ่ง เพื่อให้บรรลุซึ่งความมุ่งหมายทางการเมืองเท่านั้น นอกจากนี้วัตถุประสงค์ทางการเมืองจะประสบความสำเร็จได้ก็ด้วยเครื่องมือทางทหาร หรืออาจกล่าวได้ว่า กำลังทหารเป็นเครื่องมือเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ทางการเมืองนั่นเอง ดังนั้น การทหารจึงย่อมมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการเมืองเช่นเดียวกัน

ดังนั้น ในปัจจุบันนี้อาจกล่าวได้ว่า ทหารทุกคนจำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องของการเมืองพอสมควรตามความเหมาะสมกับตำแหน่งหน้าที่ของตน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหน่วยระดับสูงก็จำเป็นต้องสนใจและศึกษาเป็นพิเศษเพราะมีโอกาสใกล้ชิดกับนักการเมืองมากกว่าในระดับรองลงมา

การที่การเมืองไทยเป็นการเมืองแบบราชการ (Bureaucratic Polity) มาตลอดระยะอันยาวนานในประวัติการเมืองไทย ดังนั้นการเมืองไทยจึงถูกครอบงำโดยราชการ แม้ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ราชการก็ยังมีอิทธิพลครอบงำและมีบทบาทในชีวิตการเมืองไทยตลอดมา ดังนั้นการพัฒนาทางการเมืองจากสมัยเก่า (Traditional) ไปสู่สมัยใหม่ (Modern Politics) อาจกล่าวได้ว่า ทหารซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของระบบราชการไทย ได้มีบทบาททางการเมืองตลอดสมัยประวัติการเมืองไทย แม้กระทั่งทุกวันนี้ การพัฒนาสู่ความเป็นสมัยใหม่นั้น สามารถนำไปสู่การแทรกแซงทางการเมืองของทหารและกลุ่มข้าราชการได้ อาจจะมีชื่อว่าพัฒนาสังคมไปสู่ความเป็นสมัยใหม่ จะทำให้สังคมปลอดจากการแทรกแซงทางการเมืองของกองทัพ²¹

²¹ สุรชาติ บำรุงสุข, "ทหารในมุมมองของนักรัฐศาสตร์ : ทหารกับการแทรกแซงทางการเมือง" มติชนสุดสัปดาห์ ปีที่ 12 ฉบับที่ 613, 2535, หน้า 15.

ในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมาในอดีตของไทย ทหารมีบทบาททางการเมืองอย่างมาก และเป็นผู้ที่มีอำนาจสูงสุดในการบริหารประเทศ ไม่เฉพาะแต่ระยะหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองเท่านั้น แต่ก่อนหน้านั้นทหารที่มีบรรดาศักดิ์สูงก็มักจะเป็นผู้ที่บริหารประเทศตามพระราชประสงค์ของพระมหากษัตริย์อยู่แล้ว ดังนั้น วิกฤติตามที่ เป็นทหารจะต้องเป็นนักปกครองไปด้วยในตัว ความเชื่อเช่นนี้ยังคงฝังอยู่ในความรู้สึกของคนไทยสมัยปัจจุบันนี้อยู่มาก แม้ว่าไทยจะได้พัฒนาความเจริญไปมากแล้ว อย่างไรก็ตาม ความเจริญของสังคมไทยเฉพาะด้านเศรษฐกิจและด้านเทคนิคได้เปลี่ยนแปลงความรู้สึกของทหารไปมาก ซึ่งก็เป็นส่วนที่ทำให้ทหารเสื่อมอำนาจทางการเมืองลงไปบ้าง²²

S.E. Finer ให้ความสังเกตว่า การเมืองยุคปัจจุบัน โดยเฉพาะภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 นั้น ในประเทศที่กำลังพัฒนาหรือประเทศที่เกิิดใหม่ทั้งหลายมีปรากฏการณ์พิเศษอย่างหนึ่ง คือ รัฐบาลของประเทศเหล่านี้ถูกทหารเข้าแทรกแซงทางการเมืองด้วยการทำรัฐประหาร หรือยึดอำนาจอย่างซ้ำ ๆ บ่อยครั้งในประเทศเดียวกัน²³ ลักษณะการแทรกแซงทางการเมืองของทหารนั้น

²²ร.ท.นิกร ฮามอำไพ, "ยุทธภพ ปีที่ 83 ฉบับที่ 4 (ธันวาคม, 2517), หน้า 69 : วารสารการศึกษาวิจัย (มีนาคม-เมษายน, 2518).

²³S.E. Finer, The Man on Horseback (New York : Frederick A. Praeger, 1962) p.1-5; Gabriel A. Almond and James S. Coleman, The Politics of the Developing Areas (Princeton, New Jersey : Princeton University Press, 1966), pp.3-4 ; และดูเพิ่มเติมในปริษา หงษ์ไกรเลิศ, "บทบาทของทหารกับการพัฒนาทางการเมือง" ในกรมล ทองธรรมชาติ (รวบรวม) การเมืองการปกครอง แผนกวิชาปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (พระนคร : โรงพิมพ์สมาคมนักสังคมศาสตร์, 2513), หน้า 220-221.

มักเป็นไปบนลักษณะใช้กำลังรื้อล้มรัฐบาล หลังจากนั้นทหารก็จะจัดตั้งรัฐบาลเผด็จการของตนเองโดยตรง แต่จะแสดงบทบาททางการเมืองเป็นตัวบงการอยู่เบื้องหลังรัฐบาลพลเรือน²⁴ การแทรกแซงทางการเมืองของทหารเป็นการเปลี่ยนแปลงความคิดที่ว่า ทหารจะต้องอยู่ภายใต้การควบคุมของพลเรือน เพราะทหารเป็นเพียงข้าราชการส่วนหนึ่งและมีหน้าที่โดยเฉพาะคือการป้องกันประเทศ ซึ่งจะต้องฟังคำสั่งสอนจากรัฐบาลพลเรือน ซึ่งได้รับเลือกตั้งมาจากประชาชนเท่านั้น²⁵

สำหรับในประเทศไทย ได้มีเหตุการณ์หลายครั้งในการบริหารประเทศ ที่คณะทหารได้เข้ามายุ่งเกี่ยวทางการเมืองและเข้ายึดอำนาจจากรัฐบาลพลเรือนโดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีเหตุการณ์ทางการเมืองอันเลวร้ายทั้งภายในและภายนอกประเทศ ทำให้ทหารมีความเห็นว่าสภาวะการณ์ดังกล่าวยังไม่เป็นการสมควรที่จะให้มีรัฐบาลพลเรือนอย่างแท้จริง²⁶ ดังจะเห็นได้จากตอน

²⁴ดูรายละเอียดได้ใน ขจิตภัย บุรุษพัฒน์, "กำเนิดพรรคการเมืองในประเทศไทย" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต แผนกวิชาปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2511), หน้า 167.

²⁵สิ่งที่เป็นคุณค่าของความเชื่อในสังคมตะวันตกที่พัฒนาแล้ว ซึ่งถือว่าทหารด้อยกว่าพลเรือน ทหารจะใช้กำลังเข้าทำการปกครองเหนือพลเรือนไม่ได้

²⁶Fred R. ven Mehden, Politics of the Developing Nations (Englewood-Cliffs, N.J. : Prentice-Hall, Inc., 1965), pp.97-116; และดูเพิ่มเติมใน Morris Janowitz, The Military in Political Development of New Nations (Chicago : The University of Chicago, 1964), p.2; William Gutteridge, Armed Forces in the New States (London : Oxford University Press, 1962), pp.3-7 ; Lucian W.Pye Aspects of Political Development (Boston : Little Brown and Company, 1966), pp. 172-187.

ที่ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ได้ทำการรัฐประหารจอมพล ป.พิบูลสงคราม เมื่อ พ.ศ.2500 ได้อ้างสาเหตุว่า บ้านเมืองอยู่ในสถานการณ์ยุ่งยากและนำความเดือดร้อนมาสู่ประชาชนชาวไทย จึงได้ทำการรัฐประหาร²⁷ หรือการที่คณะราษฎรอันประกอบด้วยคณะทหารเป็นกำลังสำคัญ ได้อ้างสาเหตุที่ทำการปฏิวัติประการหนึ่งว่า ทหารไปเพราะต้องการที่จะปรับปรุงบ้านเมืองให้เจริญก้าวหน้า เป็นต้น²⁸

อุดมการณ์ทางการเมืองของทหารไทย

การเมืองไทยยุคใหม่เริ่มขึ้นภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ซึ่งติดตามมาด้วย การต่อสู้แย่งชิงอำนาจกันในกลุ่มข้าราชการ และนักการเมือง เปิดทางให้ทหารเข้ายึดอำนาจหลายครั้ง การเปลี่ยนแปลงเมื่อปี พ.ศ.2475 นั้น คณะราษฎรมุ่งได้ปูพื้นฐานไว้รับรองผลการปฏิบัติ คือ งามได้ปูพื้นฐานให้ประชาชนที่จะรับการปกครองระบอบประชาธิปไตย ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับผู้ปกครองคือคณะราษฎรเอง ก็งามพร้อมที่จะรับช่วงอำนาจจากกษัตริย์ เท่ากับว่าการสิ้นสุดของระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ก่อให้เกิด "การว่าง" ในการใช้อำนาจปกครองรัฐ เป็นช่องว่างว่าใครจะใช้อำนาจต่อไป อันนี้เป็นจุดอ่อนที่สำคัญที่สุดที่เปิดทางให้ทหาร ซึ่งเป็นกลุ่มที่รวมตัวกันมั่นคงกว่ากลุ่มอื่นเข้าสวมรอยใช้อำนาจการปกครอง²⁹

ศูนย์วิทยพัทยาการ

²⁷ แดงการณฉบับที่ 1 ของผู้รักษาพระนครฝ่ายทหาร ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 74 ตอน 76 ลงวันที่ 16 กันยายน พ.ศ.2500 (ฉบับพิเศษ), หน้า 4; และดูเพิ่มเติมในประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 4 ราชกิจจานุเบกษา (ฉบับพิเศษ) เล่มที่ 75 ตอนที่ 81 ลงวันที่ 20 ตุลาคม 2501, หน้า 10-13.

²⁸ เกียรติชัย พงษ์พาณิชย์, ปฏิวัติ 2475 หน้า 90-93.

²⁹ ดูเพิ่มเติมจาก ลิขิต ธีรเวคิน, "การเมืองไทยกับประชาธิปไตย" รัฐศาสตร์สาร ปีที่ 1 ฉบับที่ 2 (มกราคม-กุมภาพันธ์, 2516), หน้า 15.

ในปัจจุบันกองทัพภาคที่ ๕ ส่งเสริมในเรื่องการเรียนรู้ทางการเมือง วิทยาลัยการเมืองให้มีการฝึกและศึกษาด้านการเมืองให้แก่หน่วยทหารในระดับต่าง ๆ เพื่อเป็นการปลูกฝังอุดมการณ์ทางการเมืองในหน่วยทหาร ทั้งนี้ เพราะ กองทัพภาคพิจารณาเห็นว่า การที่จะรักษาความมั่นคงของชาติและประชาชนเอาไว้ให้ได้นั้น จำเป็นจะต้องเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจของทหารให้รู้ถึงลัทธิการเมืองอันเป็นภัยร้ายแรงต่อประเทศชาติ เพื่อที่จะทำให้ทหารเกิดความสำนึกในคุณค่าของสถาบันที่ประเทศชาติมีอยู่ และเข้าใจในระบอบการปกครองประชาธิปไตย ซึ่งมีพระมหากษัตริย์ เป็นประมุข ตลอดจนทำให้ทหารเข้าใจถึงบทบาทของตนเองและการปฏิบัติงานของรัฐบาล ดังจะเห็นได้จากคำสั่งของกองทัพภาคนี้^{๓๐}

...กองทัพภาคจึงจำเป็นต้องเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจตลอดจนจริยธรรมทางจิตใจและการประพฤติปฏิบัติของกำลังพลรายบุคคลให้รู้เท่าทันกลอุบายอันลึกซึ้งของกลุ่มบุคคลและลัทธิการเมืองอันเป็นภัยร้ายแรงต่อประเทศชาติ รวมทั้งกวดขันการประพฤติและการปฏิบัติของกำลังพลทุกคนในหน่วยทหารและส่วนราชการทุกระดับชั้นให้เป็นไปโดยชอบและสุจริต ขจัดเสียซึ่งเงื่อนงำซึ่งจะเปิดช่องทางให้กลุ่มบุคคลที่ทำการเป็นศัตรูของชาติเข้ามาอยู่หยั่งก่อกวนได้ กำลังพลรายบุคคลจะต้องมีความเข้าใจอย่างกว้างขวางพอสมควรในเรื่องลัทธิ การเมืองและเปรียบเทียบได้เด่นชัดว่าการปกครองแบบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขนี้ดีกว่าลัทธิการเมืองของฝ่ายศัตรู และเหมาะสมกับคุณลักษณะประจำชาติ และอุปนิสัยของประชาชนชาวไทย สามารถแก้ปัญหาทางสังคมได้โดยมิต้องให้กำลังบังคับข่มขู่ และเป็นระบอบการปกครองที่จะนำประเทศไทยไปสู่ความเจริญมั่นคงในอนาคตได้อย่างแน่นอน...

^{๓๐}คำสั่งกองทัพภาค ที่ 534/2518 เรื่อง หลักนิยมกิจการพลเรือนว่าด้วยการปลูกฝัง อุดมการณ์ทางการเมืองในหน่วยทหารและส่วนราชการของกองทัพภาค พ.ศ. 2518

...การดำเนินงานปลูกฝังอุดมการณ์ทางการเมืองในหน่วยทหาร และส่วนราชการของกองทัพบก หมายถึง การเสริมสร้างความรู้ จิตใจ การประพฤติดี ปฏิบัติชอบของกำลังพลรายบุคคลและหน่วยให้เกิดความ สำนึกในคุณค่าของสถาบันที่ประเทศชาติมีอยู่ และเกิดกำลังใจที่จะต่อสู้ เพื่อปกป้องสถาบันเหล่านั้นโดยไม่คิดชีวิต ไม่คำนึงถึงความเหนื่อยยาก และไม่หวังผลตอบแทนใด ๆ ทั้งสิ้น...

การที่การเมืองไทยจะเป็นประชาธิปไตยได้ดั่งนั้น ประชาชนจะต้องรู้ ภาวการณ์ของตนเอง ตลอดจนสิทธิและหน้าที่ โดยเฉพาะหน้าที่ในทางเสียสละเพื่อ ประโยชน์ส่วนรวม ประชาชนต้องพร้อมที่จะปกครองผู้ปกครองโดยกาจัดผู้ ปกครองที่ไม่ดีตามวิถีแห่งรัฐธรรมนูญขั้นต้นและด้วยการใช้อำนาจอธิปไตยใน ขั้นสุดท้าย เมื่อประชาชนมีพลังเข้มแข็งสามารถที่จะพิทักษ์รักษารัฐธรรมนูญและ ประชาธิปไตยไว้ได้โดยวิธีดังกล่าว ตลอดจนสามารถควบคุมรัฐบาลที่จะทำ หน้าที่แก้ไขปรับปรุงความเจริญก้าวหน้าของประเทศได้ ทหารซึ่งมีอุดมการณ์ ในความเป็นประชาธิปไตย ก็จะต้องทำหน้าที่ป้องกันภัยจากการรุกรานของข้าศึก

เพื่อให้ประชาชนปลอดภัยและอยู่เย็นเป็นสุขสามารถบริหารประเทศให้พัฒนา ก้าวหน้าตามความมุ่งหมาย

ความคิดและทัศนคติทางการเมืองเสรีนิยมกับอนุรักษนิยมทางทฤษฎี

ในปัจจุบัน ความคิดเห็นทางการเมืองแพร่หลายในยุโรปเสรี พอลจะ แยกออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือเสรีนิยม และอนุรักษนิยม³¹ ซึ่งจะขอ อธิบายต่อไปตามลำดับดังนี้

³¹ สุจินต์ ทั้งสุบุตร, "แนวความคิดและหลักการเมือง" วารสาร สังคมศาสตร์ 5 (มกราคม 2510), หน้า 35.

เสรีนิยม (Liberalism) ตามความหมายทั่วไปแล้ว หมายถึงคนที่มีความคิดเสรี มีความอดกลั้นและก้าวหน้า ส่งเสริมให้มีเสรีในการพูดและการปฏิบัติ³² มนุษย์เป็นผู้รู้จักเหตุผล และรู้ดีว่าอะไรเป็นประโยชน์ของตน การปล่อยให้คนแต่ละคนประกอบกิจการต่าง ๆ และใช้ชีวิตอย่างเสรี ปราศจากการแทรกแซงจึงเป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะช่วยให้คนเราสามารถพัฒนาตัวเองได้ดีที่สุด บัญญัติบุคคลจึงมีความสำคัญเหนือสิ่งอื่นใด และมีความสำคัญมากกว่ากลุ่มหรือสถาบันองค์การต่างๆ เฮอริเบอร์ต สเปนเซอร์ ผู้มีความคิดในเรื่องนี้ มีความเห็นว่ารัฐควรมีบทบาท และหน้าที่อย่างจำกัดที่สุด รัฐไม่ควรกระทำความมากกว่ารัฐควรจะทำ รัฐมีหน้าที่หลักเพียงสองประการ คือการรักษาความสงบในสังคม และการดำเนินการตัดสินข้อพิพาทตามกระบวนการยุติธรรม เพื่อป้องกันสิทธิตามธรรมชาติของคนที่มีอยู่ดั้งเดิม คือชีวิตและทรัพย์สิน รัฐไม่มีหน้าที่ที่จะเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการจัดระบบเศรษฐกิจ การค้า หรือช่วยเหลือคนยากจน การให้ธุรกิจเอกชนดำเนินการไปเองโดยที่รัฐไม่เข้าไปแทรกแซง จะเป็นการดีที่สุดในการส่งเสริมสันติสุขทั้งภายในและระหว่างประเทศ ความคิดเสรีนิยมนี้เช่นเดียวกับลัทธิเศรษฐกิจแบบปล่อยให้ทำตามสบาย (Laissez-faire) กล่าวคือ รัฐไม่ควรเข้าไปแทรกแซง ในการดำเนินงานทางเศรษฐกิจ ให้แต่ละคนต่างแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัวไปคนละทาง ผลก็จะตกอยู่กับสังคมเป็นส่วนรวม แต่ถ้ารัฐเข้าไปแทรกแซง กลับจะทำให้ความเจริญ ความคิดเสรีนิยมมีสมมติฐานว่าสังคมมีความผสมกลมกลืน มีความสมดุลย์กันอยู่ในตัว แม้ว่าการแจกแจงความมั่งคั่ง และรายได้ระหว่างบุคคลจะไม่เท่ากัน แต่ก็ไม่ถึงขนาดที่ก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมอย่างมากได้ส่วนระบบเศรษฐกิจนั้น ก็ดูจะเจริญก้าวหน้าอยู่ตลอดเวลาโดยไม่ประสบวิกฤติการณ์หรือมีภาวะตกต่ำ

นักคิดเสรีนิยมใหม่ เช่น Robert A. Dahl, Nelson W. Polsby มีความเห็นว่ายังมีสถาบันอื่นในสังคมอีกมากที่มีอำนาจ และสามารถมีอิทธิพลควบคุมชีวิตของคนนอกเหนือไปจากรัฐ เช่นกลุ่มผลประโยชน์ที่มีหน่วยงาน หรือ

³²Orton, William Aylott. The liberal tradition (London : Oxford University Press). p.1

องค์การทำหน้าที่เป็นตัวแทนพิทักษ์ผลประโยชน์ พร้อมทั้งจะใช้อำนาจและอิทธิพล
ต่อต้านลัทธิวัตถุนิยมและการแทรกแซงของรัฐ จึงไม่รังเกียจการแทรกแซงของรัฐ
และก็ไม่เชื่อว่าจะมีการแบ่งชนชั้นในสังคมออกเป็นสองชนชั้นใหญ่ ๆ และเป็น
ปฏิปักษ์ต่อกัน แต่จะมีกลุ่มอิทธิพลต่าง ๆ มากมาย และมีความสำนึกร่วมกันทาง
ชนชั้น³³

Collier's Encyclopedia อธิบายเสรีนิยมไว้ว่า³⁴ เป็นความ
คิดที่แพร่หลาย และได้รับการยกย่องมากที่สุดในคริสต์ศตวรรษที่ 19 พวกเขาเสรี
นิยมเห็นว่าการดำเนินการทางการเมือง และการพัฒนาต่าง ๆ ต้องรักษาเสรี
ภาพของแต่ละบุคคลไว้ให้มากที่สุด จึงเน้นหนักเสรีภาพของบุคคลที่จะกำหนด
จุดหมายปลายทางของตนเอง รัฐมีไว้เพื่อปกป้องเอกชนจากการกดขี่ของกลุ่มคน
หรือหมู่คณะไม่ให้มีเสรีภาพสังคม มีขึ้น เพื่อรวบรวมบุคคลหลายคน แต่ก็ไม่มี
ใครในสังคม มีความยิ่งใหญ่ในเสรีภาพมากกว่ากัน

ในทางการเมือง เสรีนิยมต่อต้านระบบการปกครองใช้อำนาจ จำกัด
ระยะเวลาของผู้ปกครอง จัดตั้งสภามันรัฐสภา ขยายสิทธิออกเสียงเลือกตั้ง
ประกันสิทธิเสรีภาพ

ในทางเศรษฐกิจ เสรีนิยมต่อต้านการเข้ามาแทรกแซงกิจกรรมทาง
เศรษฐกิจของรัฐบาล นิยมการแข่งขันการค้าโดยเสรี ทั้งในและระหว่างประเทศ
เป็นการลดความขัดแย้ง หรือมีฉะนั้นก็จัดการเกิดสงคราม

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

³³ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, ประชาธิปไตย สังคมนิยม คอมมิวนิสต์กับการเมืองไทย (เอกสารโรเนียวประกอบคำบรรยายคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2518), หน้า 30-35.

³⁴ William D. Malsey, "Liberalism" in Collier's Encyclopedia, Volume 14, pp.541-547.

กมล สมวิเชียร มีความเห็นว่าลัทธิเสรีนิยมเป็นระบบที่มีความกว้าง กว้าง คือยอมรับทั้งแม้แต่ความคิดหรือทฤษฎี หรือระบบการเมืองที่คนทั่วไปถือว่าเป็นภัย เช่นจะยอมให้คอมมิวนิสต์เข้ามาแข่งขันทางการเมืองได้รูดชอบด้วยกฎหมาย หรือยอมให้คนหนุ่มสาวมีบทบาททางการเมืองอย่างกว้างขวาง หรือยอมรับกฎหมายทางเพศบางอย่าง (เช่นการทำแท้ง) พวกเขาเสรีนิยมสมัยเก่าจะต่อต้านการเข้ามาบุงเกี้ยวของรัฐ เช่นรัฐให้เงินอุดหนุนสถาบันบางอย่าง เพื่อการมีอำนาจมากของรัฐบาลกลางจะทำให้สิทธิเสรีภาพของประชาชนต้องเสียไป แต่พวกเขาเสรีนิยมสมัยปัจจุบันกลับมีความเห็นตรงข้าม กล่าวคือ เห็นว่ารัฐควรเข้ามาบุงเกี้ยวในกิจกรรมของเอกชนมากขึ้น เพื่อช่วยเหลือคนยากจนหรือคนอ่อนแอ ป้องกันมิให้คนที่เหนือกว่าด้วยทรัพย์หรือปัญญา ใช้ความเหนือกว่ารูดอนสิทธิหรือเอาเปรียบคนที่อ่อนแอกว่า ในทางการเมืองต่างประเทศ พวกเขาเสรีนิยมจะสนับสนุนการมีสัมพันธภาพกับนานาชาติ ประณามสงคราม และสนับสนุนให้ชาติที่เป็นเมืองขึ้นได้เป็นเอกราช³⁵

ชัยอนันต์ สมุทวณิช อธิบายว่า เสรีนิยมให้ความสำคัญแก่การเชื่อมั่นในหลักเกณฑ์และวิธีการหาเหตุผลแบบวิทยาศาสตร์มากกว่าความเชื่อทางศาสนา เป็นพื้นฐานของอุดมการณ์ทางการเมืองประเภทหนึ่ง คืออุดมการณ์ประชาธิปไตย ซึ่งมีลักษณะดังนี้³⁶

1. มีศรัทธาในความสามารถของมนุษย์ มีศรัทธาในสติปัญญาในการที่มนุษย์สามารถร่วมมือกันทำงาน ความสามารถของมนุษย์ที่สำคัญได้แก่การรู้จักเหตุผลและยึดหลักเหตุผลด้วยวิธีการทดลองค้นหาแบบวิทยาศาสตร์ ซึ่งเกิดจากข้อคิดของจอห์นล็อก

³⁵ กมล สมวิเชียร, ศาสตร์แห่งรัฐ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เคล็ดไทย 2517), หน้า 43-44.

³⁶ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, อุดมการณ์ทางการเมือง (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เคล็ดไทย 2517), หน้า 55-63.

2. เชื่อในลัทธิเสรีภาพที่จะแสดงความคิดเห็น ยอมรับทุกฝ่ายเสนอข้อเท็จจริงเหตุผลและความคิดเกี่ยวกับปัญหาที่กำลังพิจารณาให้หมดเสียก่อน แล้วจึงร่วมกันตัดสินใจเป็นวิธีที่ดีที่สุด จากหลักข้อนี้จึงเกิดเสรีภาพทางการพูดทางการพิมพ์เผยแพร่ ทางการประชุมและเสรีภาพในการรวมกลุ่มจัดตั้งสมาคมตลอดจนถึงพรรคการเมืองด้วย จึงถือว่าเสรีภาพเป็นธาตุแท้ของความเป็นคนดังที่รัฐสภาราชเขียนใน Social Contract

3. เชื่อว่ามนุษย์ทุกคนมีความเท่าเทียมกัน ความเท่าเทียมกันหรือความเสมอภาคนี้ไม่ได้หมายความว่าความเท่าเทียมกันทางสติปัญญาหรือทางกายภาพ แต่เป็นความเสมอภาคตามกฎหมายและทางการเมือง ทุกคนควรได้รับการปฏิบัติจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ และกฎหมายโดยเท่าเทียมกัน ควรมีสติและเสรีภาพทางการเมืองและดำเนินชีวิตเท่าเทียมกัน อดอยไม่แยกว่าเป็นเพศใด มีกำเนิดอย่างไร มีฐานะทางเศรษฐกิจสังคมเช่นใด

4. เสรีนิยมเห็นว่าควรปล่อยให้เอกชนทำกิจการ และดำเนินชีวิตในด้านต่าง ๆ เอง อดอยแทรกแซงน้อยที่สุด รัฐจะเข้าแทรกแซงในวิถีชีวิตและการจัดระเบียบสังคมของคนก็ต่อเมื่อกิจการนั้น เอกชนไม่สามารถจะทำเองได้แล้วเท่านั้น

5. เชื่อว่ารัฐเป็นเพียงอุปกรณ์ที่ช่วยให้นักบรรลุถึงความสมบูรณ์ และรัฐอยู่ได้ด้วยเป้าหมายที่จะคุ้มครองชีวิต ทรัพย์สิน ดังนั้น ประชาชนมีสิทธิ์ที่จะทำการต่อต้านรัฐบาลที่ไม่ปฏิบัติตามจุดหมายดังกล่าว ความคิดนี้ได้รับอิทธิพลจากลัทธิเป็นอย่างมาก อดอยถือคนสนับสนุนสิทธิที่จะปฏิวัติล้มล้างรัฐบาลที่ทําผิดสัญญา

สุขุม นวลสกุล อธิบายความคิดเสรีนิยมว่า ยกย่องศักดิ์ศรีและความสามารถของตน ถือว่ามนุษย์เป็นสัตว์โลก ที่มีเหตุผลสามารถคุ้มครองและ

บำรุงเลี้ยงชีวิตตนเองได้ เพราะฉะนั้น รัฐจึงไม่ควรยุ่งเกี่ยวกับการราชชีวิตหรือการเลือกทางดำรงชีพของตน ควรอยู่ในฐานะเพียงเป็นผู้รักษากติกา ให้ภาวะแห่งสันติภาพเป็นบรรยากาศของสังคม รักษาความสงบภายใน และป้องกันภัยภายนอก เสรีประชาธิปไตยยึดถือหลักการปัจเจกชนนิยม ต้องการให้คนแต่ละคนมีอำนาจอธิปไตย หมายความว่า มีสิทธิเสรีภาพอย่างสมบูรณ์ ปราศจากอุปสรรคขัดขวาง แต่ละคนมีสิทธิที่จะดำเนินกิจการทุกอย่างตามที่ตนคิดว่าเป็นประโยชน์แก่ตนเองมากที่สุด เพราะฉะนั้น หน้าที่ส่นะของพวกเสรีนิยม การปกครองที่ดีที่สุด คือการปกครองที่ผู้อยู่ใต้การปกครองมีความรู้สึกว่าถูกปกครองน้อยที่สุด³⁷

สรุปแล้วความคิดทางการเมืองเสรีนิยม เชื่อในเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ ทุกคนมีความเท่าเทียมกัน หรือมีความเสมอภาคทางการเมืองและกฎหมาย แต่หาความเท่าเทียมกันทางสติปัญญา และกายภาพไม่ รัฐจะเข้าแทรกแซงกิจการของเอกชนน้อยที่สุด วิถีชีวิตและการจัดระเบียบสังคม รัฐจะก้าวท้าวได้ก็ต่อเมื่อเอกชนไม่สามารถดำเนินการได้เท่านั้น รัฐเป็นเพียงแต่จะช่วยให้มนุษย์ดำรงอยู่จนบรรลุจุดหมายปลายทาง มีหน้าที่คุ้มครองชีวิตและทรัพย์สินประชาชนมีสิทธิล้มล้างได้ เมื่อรัฐไม่ปฏิบัติตามหน้าที่ดังกล่าว

อนุรักษ์นิยม หรือ ประเพณีนิยม คือแนวความคิดเห็นที่ต้องรักษาไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณี ตลอดจนสถาบันของสังคมที่มีอยู่ อดยยกคุณค่าของสถาบันประเพณีต่าง ๆ ขึ้นมา และพยายามขจัดหรือระงับการกระทำใด ๆ อันอาจจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหลักการของสถาบันทางการเมือง อดยเน้นให้มหาชนประจักษ์ถึงผลร้ายอันอาจจะเกิดขึ้น เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงหมายถึงการเปลี่ยนแปลงประเพณี และสถาบันของสังคมที่มีอยู่ในขณะนั้น รวมตลอดจน

³⁷ สุขุม นวลสกุล, "ประชาธิปไตยสามประเภท", รัฐศาสตร์การเมือง. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิมพ์เมส, 2518), หน้า 8.

กระทั่งการเปลี่ยนแปลงในระบอบเศรษฐกิจและถ้าหากว่าการเปลี่ยนแปลง
 จำเป็นต้องมีขึ้น เพื่อความเหมาะสมต่อเหตุการณ์ต่าง ๆ ซึ่งแปรผันอยู่นั้น ก็
 พยายามที่จะให้การเปลี่ยนแปลงที่จะมีขึ้นเป็นไปภายใต้ขอบเขตที่รัดกุมมาก
 อดยคำนึงถึงผลของการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ เหล่านี้ อันอาจมีต่อสถาบันของ
 สังคม และขนบธรรมเนียมประเพณีตลอดเวลา จะเห็นได้ว่าอนุรักษนิยมมี
 เนื้อหาตรงกันข้ามกับลัทธิเสรีนิยมเป็นอย่างมาก กล่าวคือ ในขณะที่เสรีนิยม
 เชื่อในการเปลี่ยนแปลงในความสามารถของมนุษย์ เหตุผลและความใจกว้าง
 ยอมรับความคิด ความเชื่อต่าง ๆ ว่าจะต้องเป็นสิ่งที่ควรปรับปรุงนั้น พวกอนุรักษ
 นิยมจะไม่ยอมรับฟังความคิดอ่านของคนอื่นง่าย ๆ ไม่ชอบการเปลี่ยนแปลง
 ชอบของเก่า เป็นคนเคร่งครัดจนเกินไป ไม่รู้จักผ่อนสั้นผ่อนยาว ไม่ค่อยยอม
 ปรับตัว ไม่ค่อยมีจินตนาการไม่ค่อยมีปฏิริยาเท่าไร เป็นพวกทงไม่รู้ร้อน
 และนิยมคติที่ว่าพูดไปสองไพเบี้ย นิ่งเสียตำลึงทอง³⁸ ชอบรักษาสถาบันดั้งเดิม
 หรือที่เรียกว่าสภาพเดิม พวกอนุรักษนิยมมักจะไม่ไว้วางใจคนแปลกหน้า คนที่มีฐานะ
 ต่ำกว่า (เช่น คนทิวตาหรือคนที่ไม่มีอาชีพของตน) อดยทั่วไปแล้ว พวกอนุรักษนิยม
 ยังเชื่อในความไม่เท่าเทียมกันของมนุษยชาติ อนุรักษนิยมจำแนกออกเป็น 4
 ประเภทใหญ่ ๆ คือ³⁹

1. อนุรักษนิยมทางใจ (Temperamental Conservatism) ได้แก่ คนที่มีบุคลิกภาพและอารมณ์ที่ขัดขวางการเปลี่ยนแปลงทั่ว ๆ ไป
2. อนุรักษนิยมวัตถุ (Possesive Conservatism) ได้แก่ คนที่จะรักขผลประโยชน์ของตนเอง และขัดขวางการเปลี่ยนแปลงแก้ไขทุก ๆ อย่างที่กระทบกระเทือนต่อผลประโยชน์อย่างหนึ่งอย่างใดของตน

³⁸ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, อุดมการณ์ทางการเมือง, หน้า 55.

³⁹ กมล สมวิเชียร, ศาสตร์แห่งรัฐ, หน้า 44-45.

3. อนุรักษ์นิยมทางปฏิบัติ (Practical Conservatism) พวกนี้ไม่ใช้ผลประโยชน์ของตนเป็นหลัก แต่จะคำนึงถึงผลประโยชน์สังคมโดยทั่วไป และไม่ชอบการเปลี่ยนแปลงหรือความคิดวิธีการใหม่ ๆ

4. อนุรักษ์นิยมทางปรัชญา (Philosophical Conservatism) พวกนี้มีสติปัญญาลึกซึ้งเยี่ยงปราชญ์ เช่น เอ็ดมันด์ เบ็ค (Edmund Burke) นิยมจารีตประเพณีดั้งเดิม สถาบันเก่า ๆ ว่าเป็นสิ่งที่นานุชนยั้ได้ศึกษาเหตุผล

พวกอนุรักษ์นิยมยังป้องกันมรดกตกทอดของบรรพบุรุษ และความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคม เพื่อให้มีสวัสดิการร่วมกัน เบิร์ค กล่าวว่า รัฐบุรุษตัวอย่างของเขาเป็นบุคคลที่สามารถจัดการหรือสงวนของเดิมไว้ได้ อย่างไรก็ตาม ความเชื่อของพวกอนุรักษ์นิยมพอสรุปได้ดังนี้⁴⁰

1. เชื่อว่าการปกครองสังคมมนุษย์เป็นเรื่องของการเจตนาเท่านั้น ดังนั้น ปัญหาการเมืองจึงเป็นปัญหาทางขวัญและศาสนา พวกอนุรักษ์นิยมมักจะยึดถือทฤษฎีกฎธรรมชาติ (Natural Law) ของเบ็คหรือซีเชโร การเมืองเป็นศิลปะของความเข้าใจ ซึ่งอยู่เหนือธรรมชาติ

2. พวกอนุรักษ์นิยมมีความรู้สึกที่ชีวิตอยู่กับประเพณีเก่า ๆ มากขึ้น มีความผูกพันเป็นส่วนบุคคลต่อสังคม

3. เชื่อว่าสังคมที่เจริญแล้วต้องการระเบียบแบบแผนและชนชั้น ความเสมอภาคถ้ามีอยู่จริงก็เฉพาะแต่ตามกฎหมายเท่านั้น หรือคำตัดสินของพระเจ้า คนอ่อนแอกับคนไม่มีความเท่าเทียมกัน

⁴⁰William D.Halsey and others. "Conservatism" Collier's Encyclopedia Volume 7, pp.204-08.

4. เชื่อว่าทรัพย์สินและเสรีภาพไม่สามารถแยกจากกันได้ การแยกทรัพย์สินออกจากการเป็นเจ้าของส่วนตัวไม่สามารถอยู่ยืนยาว ไม่มีสิ่งกีดขวางระหว่างสิทธิมนุษยชนกับสิทธิในทรัพย์สิน เพราะว่าสิทธิในทรัพย์สินเป็นสิทธิพื้นฐานอันมีค่าที่สุดของมนุษย์

5. พวกอนุรักษนิยมเชื่อว่าคนต้องมีการปกครองด้วยอารมณ์ และผลประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าเหตุผล ต้องมีการควบคุมทางใจ และความกระหาย

6. เชื่อว่าการเปลี่ยนแปลงและการปฏิรูปเป็นสิ่งที่ใหม่เหมือนกัน เพราะว่ากรเปลี่ยนแปลงสามารถถูกทำลายมากกว่าความก้าวหน้า สังคมจะต้องผันแปรหรือเปลี่ยนแปลงได้อย่างแข็งขัน เหมือนกับร่างกายคนที่ต้องเติมเนื้อหนัง แต่การเปลี่ยนแปลงอย่างช้า จะต้องมึวิวัฒนาการตามธรรมชาติและสอดคล้องกับปรากฏการณ์ที่กำหนดอย่างรอบคอบ

อุดมการณ์ทางการเมือง

รอยทั่วไปแล้ว คำว่าอุดมการณ์มีความหมายไม่สู้ดีนัก ทั้งนี้เพราะคนมักมองภาพไปที่ความเชื่อในลัทธิ เช่น คอมมิวนิสต์ หรือลัทธิความเชื่อที่พิสดารอื่น ๆ การต่อต้านอุดมการณ์หยั่งรากลึกกลงไปในประวัติศาสตร์ของมนุษย์⁴¹ คำว่า "อุดมการณ์" มาจากภาษาอังกฤษว่า ideology ซึ่งได้มาจากภาษา

⁴¹ ปรตดูการอภิปรายในเชิงประวัติศาสตร์ จาก George Lichtheim, The Concept of Ideology and Other Essays (New York : Random House, 1967), pp.3-46 ; Joseph S. Roucek, "A History of the Concept of Ideology," Journal of the History of Ideas, V (October, 1944), 479-488 ; J.W. Stern, "Beginning Ideology," South Atlantic Quarterly, LV (April, 1956), 163-170.

ฝรั่งเศสว่า ideologie ผู้ใช้ศัพท์นี้เป็นคนแรก คือนักปรัชญาชาวฝรั่งเศสชื่อ Antoine Destut de Tracy ในช่วงการปฏิวัติใหญ่ฝรั่งเศสโดยมีความหมายว่า "ศาสตร์แห่งความคิด" ซึ่งหมายถึง การศึกษาต้นตอ วิวัฒนาการ และธรรมชาติของความคิดในระยะต่อมาอุดมการณ์มีความหมายผันแปรไปอีกมากมาย เป็นต้นว่า ในตอนต้นของคริสต์ศตวรรษที่สิบเก้า นริปเลียนซ์คำนี้ในความหมายทางลบ อดยาซ์เรียกปัญญาชนเสรีนิยมแห่งสถาบันฝรั่งเศส (Institut de France) ซึ่งในตอนแรกสนับสนุนการขึ้นสู่อำนาจของนริปเลียนนระบอบการปกครองแบบสาธารณรัฐและไม่อิงศาสนา แต่ในตอนหลังต่อต้านตัวเขา เพราะนริปเลียนเปลี่ยนแปลงนโยบายไปสนับสนุนศาสนาอย่างเต็มที่ เนื่องจากกลัวการชิงดีชิงเด่นกันระหว่างรัฐกับศาสนาดังที่เคยเป็นมาในประวัติศาสตร์ ทำให้นริปเลียนห้ามการสอนจริยธรรมและรัฐศาสตร์ในสถาบันดังกล่าวสุนทรพจน์อันมีชื่อเสียงของนริปเลียน เมื่อเดือนธันวาคม ค.ศ. 1812 ประณามความคิดนั้นว่า เลื่อนลอย ผิดพลาด ขาดความรับผิดชอบ เป็น "อภิปรัชญามืด" (the dark metaphysics) ของอุดมการณ์นับตั้งแต่นั้นมาก็มีคนใช้ความหมายของอุดมการณ์ว่าเป็นความคิดที่เป็นอุดมคติ (Utopia) และเป็นความคิดที่ปฏิบัติจริงไม่ได้ อีกความหมายหนึ่ง

ความหมายอีกกระแสหนึ่ง เกิดขึ้นจากข้อเสนอของคาร์ล มาร์กซ์ และคาร์ล แมนไฮม์ (Karl Mannheim) นักสังคมวิทยาผู้มีชื่อเสียง มาร์กซ์เรียก อุดมการณ์ ว่าเป็น ความคิดของชนชั้นปกครอง (นายทุน) ซึ่งมุ่งที่จะหาเหตุผลให้แก่ระเบียบสังคมที่ำอยู่ (ระบบทุนนิยม) ให้เป็นที่ยอมรับชอบของคนทั่วไป ส่วนแมนไฮม์ให้ความหมายของคำว่าอุดมการณ์ในลักษณะคล้ายคลึงกันว่าเป็นความคิดที่เป็นอนุรักษนิยม ซึ่งมีฐานอยู่ที่ผลประโยชน์ของชนชั้นปกครองของสังคม ซึ่งเป็นอีกความหมายหนึ่งของอุดมการณ์

ในการโฆษณาชวนเชื่อของพวกนาซีในเยอรมนีของสตาลินในการปฏิวัติรัสเซีย และของเหมา เจ๋อตุง ในการปฏิวัติจีน มีการใช้อุดมการณ์ในความหมายที่ "เป็นเรา-เป็นเขา" "ดี-เลว" เช่น เรามีปรัชญาของเรา

เขามีอุดมการณ์ เรามีผู้นำนักบุญ เรามีศาสนาเปื้อนเลือด เรามีความจริงร้อยเปอร์เซ็นต์ เรามีแต่ความตลบตะแลงในลักษณะเช่นนี้ อุดมการณ์หมายถึงระบบของความคิดซึ่งปฏิบัติจริงไม่ได้และไร้ศีลธรรม ความหมายดังกล่าวเป็นความหมายในทางเลวร้าย และผู้คนมักจะเรียกอุดมการณ์ที่ตนไม่ชอบว่า "ลัทธิ" (ism)⁴²

นิยามเชิงปฏิบัติการ

อุดมการณ์ทางการเมือง หมายถึง ระบบความเชื่อ ที่ระบุระบบทางการเมืองที่ดีกว่าของสังคม ไม่ว่าจะมียุ่อยู่จริงหรือเป็นเพียงข้อเสนอก็ตาม ระบบความเชื่อดังกล่าว ประกอบด้วยแนวทางที่จะทำให้เกิดบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ (ในเชิงกระบวนการ การจัดสถาบันหรือโปรแกรมทางการเมือง) นั่นคือ "อุดมการณ์ หมายถึง ภาพของสังคมที่ดีและแนวทางที่จะทำให้เกิดการบรรลุเป้าหมายนั้น ซึ่งบรรยายออกมาเป็นถ้อยคำ"⁴³ เป็นแนวคิดที่เป็นเหตุเป็นผลกันว่า จะเปลี่ยนแปลงอย่างไร⁴⁴ ในลักษณะดังกล่าว อุดมการณ์ทางการเมืองหมายถึงชุดของความคิดพื้นฐาน ทั้งในเชิงบัพัสนสถานและเชิงประจักษ์เกี่ยวกับธรรมชาติและเป้าหมายของมนุษย์และสังคม ซึ่งมุ่งจะอธิบายและตัดสินเงื่อนไขของมนุษย์ และเพื่อที่จะชี้แนะให้เกิดการสร้างสรรคหรือสงวนไว้ซึ่งระบบการเมืองที่ปรารถนา

⁴²Maurice Cranston and Sanford A. Lakoff, (eds.), A Glossary of of Political Ideas, (New York : Basic Books, 1969), p.315.

⁴³Anthony Downs, An Economic Theory of Democracy (New York : Harper, 1957), p.96.

⁴⁴Carl J.Friedrich, Man and His Government : An Empirical Theory of Politics (New York : McGraw-Hill, 1963), p.90.

ผู้สรสร้างอุดมการณ์ทางการเมืองขึ้นมาต่างก็มุ่งที่จะทำให้เกิดความเชื่อและให้มีการนำไปปฏิบัติ (belief and action) อุดมการณ์มักจะกระตุ้นสภาวะอารมณ์ของผู้ที่ยอมรับ (หรือของผู้ที่ไม่ยอมรับ) อำนาจของอุดมการณ์จึงอยู่ที่ความรู้สึกที่เกิดขึ้นและการปฏิบัติตามอุดมการณ์⁴⁵ ซึ่งมุ่งที่จะทำให้มีอิทธิพลโดยตรงต่อพฤติกรรมทางการเมืองของบุคคล และกลุ่มบุคคล อุดมการณ์ทางการเมืองเป็นระบอบของความคิดที่หลักแหลม เป็นนามธรรม "เป็นตัวการ" (agent) ทางสังคมและเป็นตัวชี้แนะการปฏิบัติในทางรูปธรรม⁴⁶ ในฐานะที่เป็นความคิดเชิงปฏิบัติการ (ideas-in-action) ทางการเมือง อุดมการณ์ทางการเมืองจึงเป็นส่วนหนึ่งของสถาบันทางการเมืองทั้งหลาย เช่นเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของขบวนการทางการเมือง กลุ่ม และพรรคการเมือง เป็นต้น

อุดมการณ์ทางการเมืองแตกต่างจากความคิดทางการเมือง (Political thought) ที่ำยู่ในทางรัฐศาสตร์⁴⁷ เช่น มีขอบข่ายที่กว้างขวางกว่า มีหลักการที่ชัดเจนกว่า มีบูรณาการกับระบบความเชื่ออื่น ๆ ที่แน่นแฟ้นกว่า (เช่นกับความเสมอภาค ระบบความเชื่อในทางเผ่าพันธุ์ ฯลฯ) กระตุ้นให้เกิดการปฏิบัติ และสอดคล้องกับความเชื่อได้มากกว่า และมีความเป็นระบบเชิงองค์การมากกว่า

⁴⁵Harold D. Lasswell and Abraham Kaplan, Power and Society : A Framework for Political Inquiry, Paperbound Edition (New Haven : Yale University Press, 1950), p.104.

⁴⁶Zbigniew K.Brzezinski, Ideology and Power in Soviet Politics, Paperbound Edition (New York : Frederick A. Praeger, 1962), p.97.

⁴⁷Edward Shils, "The Concept of Ideology", in The International Encyclopedia of the Social Sciences. (ed.), David L. Sills (New York : Macmillan and Free Press, 1968), Vii. pp.66-67.

นักรัฐศาสตร์จำนวนไม่น้อยใช้คำว่า "ปรัชญาการเมือง" (political philosophy) กับ "อุดมการณ์ทางการเมือง" (political ideology) และ "ทฤษฎีการเมือง" (political theory) ในความหมายใกล้เคียงกัน แตกต่างกันแต่เพียงเล็กน้อยดังนี้

คำว่า "ปรัชญาการเมือง" หมายถึง การแสวงหาหลักการของรัฐที่ดี และสังคมที่ดี⁴⁸ นักปรัชญาทางการเมืองมุ่งที่จะระบุธรรมชาติและขอบข่ายทางการเมืองและมุ่งที่จะอธิบายมนุษย์การเมือง และสังคมการเมืองของมนุษย์ หากจะกล่าวไปทีละส่วนของความหมายก็คือปรัชญาการเมืองมุ่งที่จะตอบคำถามว่า "รูปแบบการปกครองที่ดีที่สุดคืออะไร" โดยมุ่งที่จะเสนอค่านิยมทางการเมือง และจริยธรรมที่มีคุณค่าสูงสุดทางศีลธรรม นักปรัชญาการเมือง มุ่งที่จะอธิบายว่าบุคคลควรจะทำอย่างไรมากกว่าเขาทำอะไรกันในทางการเมือง นักปรัชญาการเมืองสรุปโดยวิธีวิธีการนิรนัย (deduction) ตามหลักเหตุผลมากกว่าที่จะมีอยู่จริงทุกกรณี นักปรัชญาการเมืองสรุประบบการเมืองในอุดมคติและการประพฤติปฏิบัติทางการเมืองที่ถูกต้องตามคุณค่าทางการเมืองและจริยธรรมที่แท้จริงของมนุษย์ ซึ่งอาจไม่ได้มีการทดสอบเชิงประจักษ์ว่าถูกหรือผิด นั่นคือ นักปรัชญาทางการเมืองมุ่งแสวงหา "ตัวแบบของปรากฏการณ์ทางการเมืองรวมทั้งหมด ตามหลักของความดีนั่นเอง"⁴⁹

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁴⁸ Andrew Hacher, Political Theory : Philosophy, Ideology Science (New York : Macmillan, 1961), p.5.

⁴⁹ Sheldon S. Wolin, Politics and Vision : Continuity and Innovation in Western Political Thought. (Boston : Little Brown, 1960), p.19.

ทฤษฎีการเมือง หมายถึง ความรู้เกี่ยวกับความเป็นจริงทางการเมืองและสังคม⁵⁰ ขยายความออกไปอีกเล็กน้อย นักรัฐศาสตร์ให้ความหมายทฤษฎีการเมืองว่าเป็นชุดของข้อยุติเกี่ยวกับพฤติกรรมจริงทางการเมืองและสังคมอย่างเป็นระบบเป็นจริง และตรวจสอบความเป็นจริงได้ด้วยหลักฐานเชิงประจักษ์ นักรัฐศาสตร์พัฒนาข้อสรุปทั่วไป (generalizations) เกี่ยวกับโลกแห่งความเป็นจริงทางการเมืองและทดสอบความเป็นจริงนั้นได้ด้วย ข้อมูลที่สังเกตได้ นักรัฐศาสตร์ที่สนใจพฤติกรรมจริงทางการเมืองต่างมุ่งที่จะพัฒนาข้อสรุป (ทฤษฎี) เพื่อให้มีอำนาจในการอธิบายสูง เพื่อที่จะทำให้มนุษย์สามารถเข้าใจ ทานายและควบคุมพฤติกรรมการเมืองได้อย่างมีประสิทธิภาพสูง นักวิชาการบางคนเรียกปรัชญาการเมืองว่าเป็น "ทฤษฎีปฏิบัติสถาน" (normative theory) และเรียกทฤษฎีการเมืองว่าเป็น "ทฤษฎีเชิงประจักษ์" (empirical theory) ซึ่งมุ่งที่จะบรรยายความเป็นจริงทางการเมือง

คาร์ล ฟูร์ตริช (Carl J. Friedrich) กล่าวถึงนิยามของอุดมการณ์ในเชิงสรุปไว้ว่าอุดมการณ์เป็นระบบความคิดในเชิงปฏิบัติการ ปกติแล้วตัวอุดมการณ์จะประกอบด้วยโปรแกรมและกลยุทธ์ที่เป็นเหตุเป็นผล อุดมการณ์จะทำหน้าที่ในการรวบรวมองค์การที่อยู่โดยรอบเข้าด้วยกัน ปรัชญาการเมืองของอริสโตเติลยังไม่เป็นอุดมการณ์ แต่เป็นพื้นฐานของอุดมการณ์ต่อเมื่อนำปรัชญาดังกล่าวมาจัดเป็นโปรแกรมเชิงปฏิบัติสำหรับเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่งอย่างเฉพาะเจาะจงแล้วเท่านั้น ปรัชญาของอริสโตเติลจึงจะเป็นอุดมการณ์ทางการเมือง นั่นคืออุดมการณ์เป็นชุดของความคิดเกี่ยวกับสังคมและการเมืองที่เป็นอยู่ จะอยู่ในลักษณะที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือป้องกันการเปลี่ยนแปลงก็ได้ อุดมการณ์ทางการเมืองคือชุดของความคิดซึ่งรวมเอาพรรคการเมือง

⁵⁰ Andrew Hacker, Political Theory : Philosophy, Ideology, Science. p.5.

หรือกลุ่มการเมืองอื่น ๆ เข้าด้วยกัน เพื่อการมีส่วนร่วมในชีวิตทางการเมืองที่มีประสิทธิภาพ⁵¹

ลักษณะและหน้าที่ของอุดมการณ์

อุดมการณ์ทางการเมืองมีอิทธิพลอย่างมากต่อพฤติกรรมของคนในระบบการเมือง แต่ที่ตรงหน้ากว่า พฤติกรรมที่แสดงออกอาจจะไม่เป็นไปตามความคิด ในอุดมการณ์ใดอุดมการณ์หนึ่งเสมอไป ส่วนมากมักจะมีลักษณะ "ผสม" ในทานองเดียวกันอิทธิพลที่เกิดขึ้นจากอุดมการณ์เดียวกัน ในแต่ละระบบการเมือง อาจไม่เหมือนกันเสมอไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพของแต่ละระบบการเมืองและสภาพแวดล้อมของระบบ เดวิด อีสตัน (David Easton) กล่าวถึงหน้าที่ของอุดมการณ์ไว้ว่า อุดมการณ์คือชุดของความคิดและเป้าหมาย ซึ่งช่วยให้มวลสมาชิกของระบบสามารถเข้าใจอดีต อธิบายถึงปัจจุบัน และมองเห็นอนาคต อุดมการณ์จะช่วยให้มวลสมาชิกของระบบคาดการณ์ได้ว่าควรจะใช้หรือจำกัดอำนาจทางการเมืองอย่างไร อุดมการณ์อาจสร้างภาพหลอนชีวิตทางการเมืองก็ได้ และอุดมการณ์อาจช่วยประเมินชีวิตทางการเมืองตามความเป็นจริงก็ได้ อีกเช่นกัน อุดมการณ์มีศักยภาพดังกล่าวเนื่องจากเป็นชุดความคิดเชิงจริยธรรม มองในแง่ของเครื่องมือ อุดมการณ์จะให้ความหมายความนึกคิดของมนุษย์ มองในแง่ของการปฏิบัติการ อุดมการณ์จะเป็นตัวกระตุ้นหรือห้ามมนุษย์ไปสู่ความสำเร็จตามความคิด จากลักษณะดังกล่าวอุดมการณ์ประกอบขึ้นด้วยการตีความและหลักการเชิงจริยธรรม ซึ่งกำหนดเป้าหมาย องค์กรและขอบเขตของชีวิตทางการเมืองไว้⁵²

⁵¹ Carl Friedrich, Man and His Government : An Empirical Theory of Politics, p.89.

⁵² David Easton, A System Analysis of Political Life (New York : John Wiley, 1965), p.290.

โดยทั่วไปนั้น อุดมการณ์จะกำหนดโครงสร้างที่ดังนี้

ประการแรก อุดมการณ์จะกำหนดโครงสร้างแห่งการรู้ (cognitive structure) ขึ้นเป็นความเชื่อทางการเมือง โครงสร้างดังกล่าวจะเป็นฐานของการรับรู้ การให้ความหมาย และการตีความสิ่งที่อยู่รอบตัวเขา⁵³ นั่นคือ อุดมการณ์จะช่วยในด้านการสื่อสารความนึกคิดระหว่างสมาชิกของคนในโครงสร้างการรู้เดียวกันช่วยสะสางความกำกวม สงสัยอดีต ปัจจุบัน และอนาคต

ประการที่สอง อุดมการณ์ช่วยเสนอแนะมาตรการในด้านปฏิบัติ สำหรับบุคคลหรือกลุ่มบุคคลในสถานการณ์ต่าง ๆ อุดมการณ์จะทำหน้าที่คล้ายชุดของกฎว่าบุคคลควรจะทำปฏิบัติอย่างไรในทางการเมือง . โดยระบุถึงสิทธิหน้าที่ศักดิ์ศรี เป้าหมายทางการเมือง นิยาม อำนาจ และข้อจำกัดแห่งอำนาจของบุคคลและกลุ่มบุคคลไว้

ประการที่สาม อุดมการณ์เป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหา และเสริมสร้างบูรณาการในระดับบุคคล อุดมการณ์จะช่วยให้บุคคลสามารถรับมือกับความขัดแย้งภายในตัวเอง และระหว่างตัวเองกับบุคคลอื่น ทำให้บุคคลสามารถมองเห็นภาพรวมทั้งหมดได้ ในระดับกลุ่ม หรือระดับสังคม อุดมการณ์จะช่วยลดความขัดแย้งระหว่างสมาชิกของสังคม โดยกำหนดความต้องการร่วม (common wants) ขึ้น⁵⁴

ประการที่สี่ อุดมการณ์จะช่วยระบุว่าบุคคลคือใคร กล่าวคือ อุดมการณ์ไม่เพียงเป็นเลนส์ที่บุคคลใช้มองโลกรอบตัวเขาเท่านั้น แต่อุดมการณ์จะช่วยให้บุคคลมองภาพตัวเองได้ชัดเจนขึ้นนั่นคือ อุดมการณ์จะนิยามสภาพของ

⁵³ Ibid.

⁵⁴ Robert A. Dahl, Modern Political Analysis, (Englewood-Cliffs : Prentice-Hall, 1970), p.42.

บุคคลและสังคม ว่าตัวเขาคืออิสร⁵⁵ นอกจากนั้นอุดมการณ์ยังจะช่วยสร้างความเป็นเจ้าของของชนกบฏบุคคลให้เข้ากับเส้นสายของสังคม เชื่อมบุคคลเข้ากับอดีต และนำทางบุคคลไปในอนาคต

ประการสุดท้าย อุดมการณ์เป็นพลังของบุคคลและเป็นพลังร่วมของบุคคลในการปฏิบัติการเพื่อความสงบสุขร่วมกันของมนุษย์⁵⁶

แนวขวา-ซ้ายของอุดมการณ์

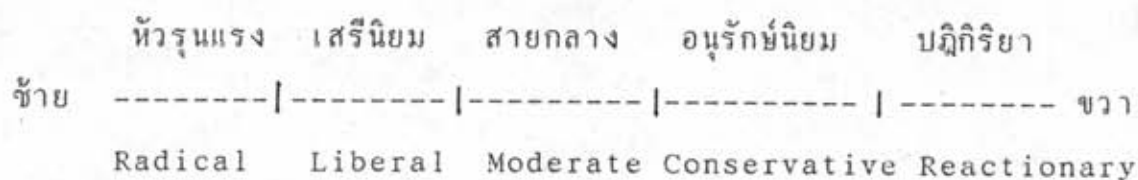
การพิจารณาอุดมการณ์ทางการเมืองที่ง่าย ๆ และสะดวกอย่างหนึ่ง ได้แก่ การพิจารณา "จุดยืน" ตามเส้นแนว "ซ้าย-ขวา" ของอุดมการณ์ จุดบนเส้นดังกล่าวได้แก่ คำว่า "หัวรุนแรง" (radical) "เสรีนิยม" (liberal) "สายกลาง" (moderate) "อนุรักษนิยม" (conservative) และ "ปฏิกิริยา" (reactionary)⁵⁷

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁵⁵Friedrich and Brzezinski, Totalitarianism and Autocracy, Part V.

⁵⁶Dan N. Jacobs, The Masks of Communism, (New York : Harper & Row, 1963), p.41.

⁵⁷Leon P. Baradat, Political Ideology, (Englewood -Cliffs : Prentice-Hall, 1973), Chapter 1.

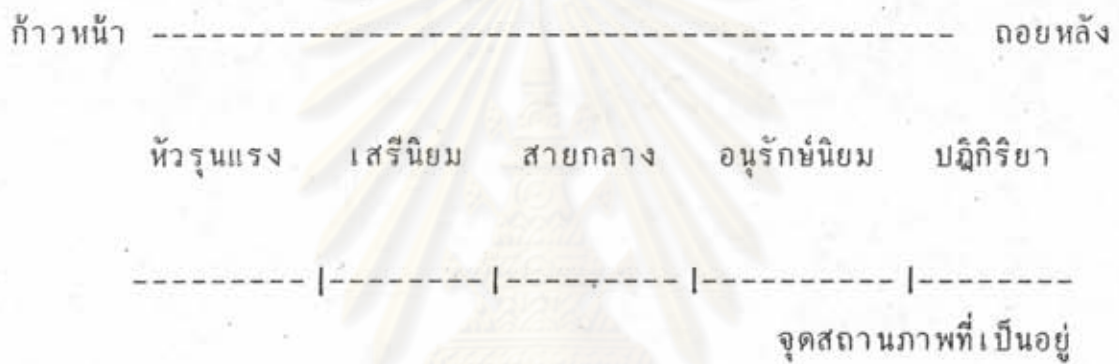
รูปที่ 2.1 เส้นแนวซ้าย-ขวา ของอุดมการณ์

คำแสดงจุดยืนของอุดมการณ์ดังกล่าวใช้กันทั่วไป และค่อนข้างที่จะเข้าใจกันอย่างชัดเจนอยู่แล้ว อย่างไรก็ตาม ยังมีบางประเด็นที่บางคนอาจมีความเห็นไม่ตรงกับสภาพการณ์ที่แท้จริงนัก กล่าวคือแท้จริงนั้นค่าต่าง ๆ ดังกล่าวไม่มีค่านิยม (values) กำกับตายตัวยืนยันทันแต่ละอย่างอาจดีหรือเลวก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับแต่ละสภาพการณ์เป็นสำคัญ ดังรายละเอียดที่จะขอชี้แจงเพิ่มเติมเพื่อความเข้าใจตรงกัน ดังต่อไปนี้

โดยทั่วไปนั้น กลุ่มบุคคลภายในแต่ละระบบการเมือง ที่มีจุดยืนอยู่ ณ แต่ละจุดของเส้นแนวอุดมการณ์ทางการเมือง ต่างมีทัศนคติต่อการเปลี่ยนแปลงที่แตกต่างกัน เราเรียกจุดยืนของประชาชนในแต่ละระบบนี้ว่า "สถานภาพที่เป็นอยู่" (status quo)

หากพิจารณาที่จุดกึ่งกลางของเส้นแนวซ้าย-ขวาของอุดมการณ์ จะเป็นพวก "สายกลาง" ถ้านับสายกลางเป็นจุดสถานภาพที่เป็นอยู่ และหากบุคคลในกลุ่มสายกลางนี้ รับเอาสภาพอนุรักษนิยม เราเรียกว่าเป็นการถอยหลังและวนทวนองเดียวกัน ถ้าจุดยืนอยู่ที่จุดอนุรักษนิยม หากบุคคลในกลุ่มอนุรักษนิยมรับเอาสภาพปฏิกิริยาก็จะเป็นการถอยหลัง เช่นเดียวกัน ในทางตรงกันข้าม การเปลี่ยนแปลงจากจุดสถานภาพที่เป็นอยู่ไปทางซ้ายตามแนวเส้นอุดมการณ์ เราเรียกว่า "ก้าวหน้า" ที่สุดของทางซ้าย คือ "หัวรุนแรง" และที่สุดของทางขวา คือ "ปฏิกิริยา" ประเด็นสำคัญ ความก้าวหน้าและถอยหลังดังกล่าว ยังไม่ได้บ่งบอกว่าดีหรือชั่วจนกว่าจะนำค่านิยม (values) มากำกับการเปลี่ยนแปลงสถานภาพแต่ละอย่างเหล่านั้น

กรณีที่น่าตระหนกอีกอย่างหนึ่งก็คือ บางคนอาจมีจุดยืนในนโยบายหรือประเด็นการเมืองบางอย่างที่ไม่อยู่ในกลุ่มอุดมการณ์เดียวกัน ในบางประเด็นเราอาจจัดให้ นาย ก. เป็นพวกเสรีนิยม แต่บางประเด็นเป็นพวก "สายกลาง" และบางประเด็นเขาอยู่ในกลุ่มอนุรักษนิยม สภาพอย่างนี้มักจะพบเห็นกันอยู่โดยทั่วไป กล่าวคือ แต่ละบุคคลมักจะมีช่วงอุดมการณ์กว้าง-แคบแตกต่างกัน ฉะนั้นในการตัดสินใจอุดมการณ์ของแต่ละบุคคลเรามักจะพิจารณาจุดยืนที่มีความถี่สูง (mode) เป็นสำคัญ

รูปที่ 2.2 สถาปัตยกรรมที่เรียกว่า "ก้ำวหน้า" หรือ "ถอยหลัง"

อย่างไรก็ตาม แต่ละสังคมจะมีการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ซึ่งรวมถึงการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองด้วย กล่าวคือ แต่ละสังคมจะมีการเปลี่ยนแปลงทัศนคติต่อสถานการณ์ปัจจุบันของระบบการเมือง ซึ่งเรียกว่า "สถานภาพที่เป็นอยู่" นี้อยู่เสมอ ฉะนั้นวิธีหนึ่งที่เราจะศึกษาอุดมการณ์ทางการเมืองจึงได้แก่ การศึกษาทัศนคติของกลุ่มบุคคลที่ทำการศึกษามีต่อการเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะการศึกษาเกี่ยวกับทัศนคติที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงค่านิยมพื้นฐาน (Basic values) ของระบบการเมือง

การเปลี่ยนแปลง

การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองมีความหมายกว้างขวาง ซึ่งอย่างน้อยก็จะต้องพิจารณาแง่มุมที่สำคัญ 3 ประการ คือ (1) ทิศทางของการเปลี่ยนแปลงหรือ direction ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงแบบก้าวหน้า (progressive) หรือเป็นการเปลี่ยนแปลงแบบถอยหลัง (retrogressive) (2) อัตราการเปลี่ยนแปลง และ (3) วิธีการที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองต้องมีทิศทาง ถ้าหากว่าไม่เปลี่ยนไปข้างหน้า (progressive) ก็ต้องถอยหลัง (retrogressive) พึงตระหนักว่า ในความเป็นจริงนั้น ทั้งการก้าวหน้าและการถอยหลังไม่ได้มีความหมายว่า "ดี" หรือ "ชั่ว" กวักบ่ออยู่แต่อย่างใด การเปลี่ยนแปลงแบบก้าวหน้า หมายถึงการเปลี่ยนแปลงจากสถานภาพเดิม (status quo) ไปสู่สิ่งใหม่หรือที่แตกต่างไปจากเดิม ในทางกลับกัน คำว่าถอยหลัง หมายถึงการเปลี่ยนแปลงไปสู่สถาบันเดิมหรือนโยบายเดิมที่เคยใช้มาก่อนเท่านั้น หากได้มีความหมายเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ดีหรือเลวกว่าแต่ประการใดไม่

ในอีกแง่มุมหนึ่ง การเปลี่ยนแปลงต้องมี "ความเร็ว" (speed) ที่บุคคลอยากให้เกิดเปลี่ยนแปลงว่าจะต้องการให้มีการเปลี่ยนแปลงเร็วหรือช้าเพียงใด แน่่อนว่ายิ่งบุคคลไม่พอใจสถานภาพเดิมของตนมากเท่าใด บุคคลยิ่งอยากเปลี่ยนแปลงสถานภาพที่เป็นอยู่มากขึ้นเท่านั้น ดังเช่นกรณีของพวกหัวรุนแรง (radicals) เป็นต้น แต่ถึงกระนั้นก็ดีเรายังไม่สามารถกล่าวได้อย่างเต็มที่ว่า ลักษณะดังกล่าวข้างต้นเป็นจริงในทุกกรณี เพียงแต่ทั่วไปเป็นเช่นนั้นเท่านั้น ภัยที่บังภัยสำคัญของความต้องการการเปลี่ยนแปลงต่างมีฐานอยู่ที่สถานภาพที่เป็นอยู่ (status quo) ของบุคคลเป็นสำคัญ ว่าบุคคลรู้สึกแปลกแยกจากระบบที่เป็นอยู่มากน้อยเท่าใด

องค์ประกอบสุดท้ายของการเปลี่ยนแปลงได้แก่ "วิธีการ" (methods) ที่ต้องการจะเปลี่ยนแปลง การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง อาจเกิดขึ้นได้ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ถูกกฎหมายหรือไม่ถูกกฎหมาย อย่างสงบหรืออย่างรุนแรง ฯลฯ ก็ได้ บุคคลแต่ละคนมักจะมีวิธีการที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่แตกต่างกัน อดยทั่วๆ ไป พบว่า ยิ่งบุคคลมีสถานภาพเดิมอยู่ห่างจากความต้องการหรือจุดยืนมากเท่าใด บุคคลก็ยิ่งหาหนทางให้เป็นปฏิปักษ์กับกฎหมายหรือกฎเกณฑ์ของสังคมมากขึ้นเท่านั้น ทั้งนี้เพราะกฎหมายหรือกฎระเบียบของสังคมสื่อความหมายในเชิงวัตถุประสงค์ เป้าหมาย และระบุถึงลักษณะโครงสร้างของสังคม บุคคลที่ต่อต้านวัตถุประสงค์เป้าหมายและโครงสร้างของสังคมจะเห็นว่ากฎหมายที่ใช้อยู่เป็นสิ่งที่แปลกประหลาดในลักษณะนี้ พวกอนุรักษนิยมจะเป็นพวกที่ยึดมั่นกับกฎหมายหรือเป็นพวกที่ได้รับการสมณนามว่าเป็น พวก "รักชาติ รักแผ่นดิน" เพราะพวกนี้มีความพอใจกับระบบ แต่พวกหัวรุนแรง พวกเสรีนิยม หรือพวกปฏิภิกิริยาจะไม่ผูกพันอยู่กับกฎหมาย หรือกฎระเบียบของสังคม ดังเช่นกรณีพวกอนุรักษนิยม กล่าวอีกนัยหนึ่งบุคคลผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมสูงมักจะไม่ว่างใจว่าทำไมจะต้องปรับปรุงระบบทุนนิยมที่ชักกันอยู่ด้วยการปฏิรูป-สังคม (social reform) อย่างที่คนยากคนจนเขารู้สึกกัน

อย่างไรก็ตาม เกณฑ์พิจารณาข้างต้นไม่ใช่หลักตายตัว ว่าพวกอนุรักษนิยมจะไม่ก่อความวุ่นวาย เพราะว่ามีพวกเขาจะมีบทบาทในการ "ถือบังเหียน" กฎหมายหรือกฎระเบียบของสังคม แต่พวกเขาก็อาจไม่ได้รับผลประโยชน์จากระบบในบางช่วงได้อย่างเต็มที่นัก ฉะนั้นบางครั้งพวกอนุรักษนิยมซึ่งเป็นเสมือน "เสาหลักของสังคม" ก็อาจจะต้องละเมิดกฎหมายได้ จึงกล่าวได้ว่า วิธีการที่บุคคลจะทำได้ เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองนั้นค่อนข้างซับซ้อน การที่จะกล่าวว่าบุคคลกลุ่มใด กลุ่มหนึ่งในแต่ละแนวเส้นของอุดมการณ์จะมีพฤติกรรมทางการเมือง อย่างหนึ่งโดย เฉพาะเจาะจงนั้นเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้องเสมอไป แต่เราอาจกล่าวได้อย่างมั่นใจว่า บุคคลที่พอใจกฎระเบียบของระบบที่เป็นอยู่น้อยที่สุด มักจะใช้วิธีการที่ไม่ถูกกฎหมาย ในการทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือบางครั้งอาจใช้ความรุนแรงไปเลย

ฉะนั้น เพื่อประโยชน์ในการพิจารณาคุณลักษณะและวิธีการที่บุคคลทำ
าให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง จึงขอแยกพิจารณาในแต่ละกลุ่มอุดมการณ์
ดังต่อไปนี้

พวกหัวรุนแรง

คำว่า "พวกหัวรุนแรง" ในที่นี้เทียบกับคำว่า radical ซึ่งหมายถึง
ความ อดยศัพท์ภาษาไทยกับอังกฤษอาจไม่ตรงกันนัก แต่ขอใช้โดยอนุโลม ดังที่
ทราบกันโดยทั่วไปว่า ศัพท์คำนี้มักมีผู้ใช้เข้าใจผิดว่าเป็นพวกที่มีความนิยมจัด
(extremists) ไปทางซ้ายและทางขวา ที่จริงนั้นหมายถึง เฉพาะแนวด้าน
ซ้ายของเส้นอุดมการณ์เท่านั้น อีกประการหนึ่งมักจะมีผู้เข้าใจผิดเสมอว่า พวก
หัวรุนแรงจะต้องก่อความวุ่นวายเสมอ ความจริงนั้น พวกหัวรุนแรงไม่ใช่ว่าพวกที่
จะเปลี่ยนแปลงด้วยการก่อความวุ่นวายเสมอไป

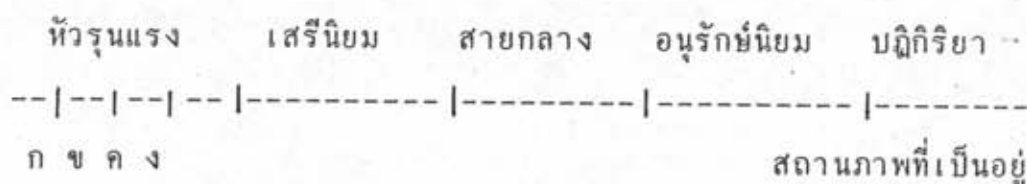
โดยทั่วไปแล้ว คำว่า "พวกหัวรุนแรง" หมายถึงบุคคลผู้ซึ่งไม่พอใจ
อย่างมาก ต่อระบบสังคมและการเมือง ทำให้เขาขาดความพยายามที่จะเห็น
การเปลี่ยนแปลงอย่างค่อยเป็นค่อยไป ดังนั้น พวกหัวรุนแรงจึงเป็นพวกที่ต้องการ
การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และเปลี่ยนแปลงในระดับพื้นฐาน ซึ่งบางคน
เรียกว่าเป็น "การเปลี่ยนแปลงอย่างถอนรากถอนโคน" เกณฑ์ที่นำมาใช้ในการ
พิจารณาความแตกต่างระหว่างพวกหัวรุนแรงกับพวกอื่นได้แก่ "วิธีการ" ที่
จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในกรณีต่าง ๆ

สมมติว่า เราแบ่งแนวเส้นอุดมการณ์ในส่วนของพวกหัวรุนแรงออก
เป็น 4 ส่วนย่อย ดังรูปที่ 2.3 (ที่แบ่งออกเป็น 4 ส่วน นั้นาซีเพื่อประกอบ
การพิจารณาเท่านั้น หากได้มีหลักเกณฑ์ที่ตายตัวอะไรไม่) ส่วน ก. เป็นส่วนที่มี
ความรุนแรงที่สุด ผู้ที่อยู่ในส่วนนี้จะอยู่ห่างจากสภาพที่เป็นอยู่มาก ทำให้
เกิดความไม่พอใจต่อกฎระเบียบของสังคมและการเมืองอย่างรุนแรง ปกติเขา
จะมีความคับข้องใจ (frustration) สูงมาก ฉะนั้นบุคคลที่อยู่ ณ จุดนี้จึงไม่

เพียงแต่ต้องการที่จะให้มีการเปลี่ยนแปลงกฎระเบียบของสังคมและการเมืองที่เป็นอยู่อย่างรวดเร็ว และเปลี่ยนแปลงลึกลงไปในระดับพื้นฐานเท่านั้น หากแต่ยังต้องการเปลี่ยนด้วยวิธีการที่รุนแรงด้วย ปกติบุคคลพวกนี้มักจะมี ความเชื่อ ว่า สังคมและการเมืองเต็มไปด้วยความชั่วช้า สกปรก และเลวร้าย ต้อง "รื้อนไฟ" เข้าไปเผาให้สิ้นซาก ใหม่นั้นนั้น ใหม่ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขอย่างไร ในที่สุดระบบการเมืองและสังคมก็จะยังคงเลวร้ายอยู่เช่นเดิม ซึ่งเขาขอมไม่ไว้ได้ ทางเลือกจึงมีอยู่ประการเดียว คือ "เผามันเสียให้เตียน แล้วปลูกสร้างสิ่งใหม่ที่ดีงามขึ้นมาแทนบนเถ้าถ่านเหล่านั้น"

ส่วน ข. และ ค. มีความรุนแรงลดหลั่นกันลงมา บุคคลที่อยู่ในส่วนนี้เป็นพวกที่ใหม่พอใจต่อระบบที่เป็นอยู่และมีความคับข้องใจสูง แต่เนื่องจากอยู่ไกลกับสถานภาพที่เป็นอยู่มากกว่า ความรุนแรงจึงมีน้อยกว่ากลุ่ม ก. แต่พวกเขา ยังต้องการการเปลี่ยนชนิดทันทีทันใด รวดที่กลุ่ม ข. เห็นว่าความรุนแรงอาจมีความจำเป็นสำหรับบางกรณี แต่การเปลี่ยนแปลงนั้นอาจทำได้โดยวิธีอื่น ๆ แทนที่จะใช้วิธี "คว่ำกระดาน" หรือวิธี "เผาให้เตียนแล้วจึงสร้างขึ้นมาใหม่"

พวกอยู่ในกลุ่ม ค. เป็นพวกที่ไม่นิยมที่จะใช้วิธีการรุนแรงในการเปลี่ยนแปลง จะใช้ก็ต่อเมื่อจำเป็นในขั้นสุดท้าย บุคคลกลุ่มนี้มีความต้องการที่จะเปลี่ยนแปลงอย่างทันทีทันใด และเปลี่ยนแปลงในระดับพื้นฐาน กล่าวอีกนัยหนึ่ง พวกเขามีความคับข้องใจต่อระบบ แต่เขาจะหาวิธีการเปลี่ยนแปลงรวดวิธีอื่นนอกเหนือจากการใช้ความรุนแรง หากถามว่าระหว่าง การเปลี่ยนแปลงที่รุนแรงเขาจะเลือกเอาแบบใด พวกนี้จะเลือกเอาแบบที่ไม่รุนแรง

รูปที่ 2.3 กลุ่มย่อยในแต่ละกลุ่มอุดมการณ์

ส่วนพวกที่อยู่ในกลุ่ม ง. ก่อนข้างจะแตกต่างจากกลุ่มอื่น ๆ ซึ่งบางคนอาจไม่เรียกว่า เป็นพวกหัวรุนแรงก็ได้ อย่างไรก็ตาม ที่จัดพวกนี้ไว้ในกลุ่มนี้ เพราะพวกนี้ยังต้องการเปลี่ยนแปลงระบบสังคมและการเมืองอย่างทันทีทันใด และเปลี่ยนแปลงในระดับพื้นฐาน แต่พวกนี้ปฏิเสธการใช้ความรุนแรงในอันที่จะทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ทางการเมืองดังกล่าว นั้น ตัวอย่างที่เห็นได้ชัด ได้แก่ บทบาททางการเมืองของมหาตมะ คานธี และของ ดร. มาร์ติน ลูเธอร์ คิง จูเนียร์ ทั้งสองต่างระดมมวลชนเพื่อการเปลี่ยนแปลงสังคมอย่างทันทีทันใด และเปลี่ยนแปลงลงไปถึงระดับพื้นฐาน แต่ทั้งสองต่างปฏิเสธการใช้ความรุนแรงเพื่อทำให้สามารถบรรลุเป้าหมายนั้น แม้ว่าผู้สนับสนุนต่างผลักดันให้มีการใช้ความรุนแรงก็ตามที่

ศัพท์คำหนึ่งที่ใช้บ่อยในกรณีของพวกหัวรุนแรงนี้คือคำว่า "ความรุนแรง" ผู้วิจัยมุ่งที่จะชี้ให้เห็นความหมายตรงกับศัพท์ภาษาอังกฤษว่า violence ซึ่งที่จริงยังมีความหมายคลุมเครืออยู่เช่นกัน ในที่นี้ คำว่าความรุนแรง มุ่งที่ชี้ให้เห็นความหมายอย่างแคบ ครอบคลุมถึงการกระทำที่ทำให้บุคคลบาดเจ็บหรือทรัพย์สินเสียหาย ซึ่งไม่ใช่เพียงแต่การเดินทางขบวนประท้วงหรือการนัดหยุดงานเท่านั้น

พึงพิจารณาอีกประการหนึ่งว่า พวกหัวรุนแรง ไม่จำเป็นต้องใช้วิธีการรุนแรงเสมอไป ได้กล่าวมาแล้วในตอนต้นว่าพวกหัวรุนแรงนิยมการปฏิวัติสองประเด็นนี้ขัดแย้งกันหรือไม่ พวกที่นิยมการปฏิวัติไม่ต้องการความรุนแรงมีหรือไม่ รโดยทั่วไปนั้นคนมักจะเข้าใจว่าการปฏิวัติต้องมีความรุนแรง ประเด็นนี้ไม่เป็นจริง ในทุกกรณีอีกเช่นกันความรุนแรงไม่ได้เป็นองค์ประกอบของการปฏิวัติเสมอไป คำว่า "ปฏิวัติ" หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในระดับพื้นฐาน (profound or fundamental change) ของระบบสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และการเมือง ซึ่งเกิดขึ้นในระยะเวลาอันสั้น ในขณะที่การปฏิวัติอเมริกัน ฝรั่งเศส และรัสเซีย ต่างเป็นการปฏิวัติที่มีความรุนแรง แต่การปฏิวัติยุคฟื้นฟู (Renaissance) และการปฏิวัติอุตสาหกรรม ต่างเป็นการปฏิวัติในระดับพื้นฐานของสังคม และ

เป็นไปอย่างไม่รุนแรง จึงอาจกล่าวได้ว่า การปฏิวัติอาจมีความรุนแรงหรือไม่รุนแรงก็ได้

โดยสรุปนั้น พวกหัวรุนแรง เป็นพวกสุดขั้วไปทางซ้ายของเส้นแนวอุดมการณ์ทางการเมือง เป็นพวกที่ไม่พอใจและมีความคับข้องใจอย่างรุนแรงต่อระบบการเมืองที่เป็นอยู่ ด้วยเหตุผลดังกล่าว พวกนี้จะเสนอให้มีการเปลี่ยนแปลงระบบในระดับพื้นฐาน และเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างทันทีทันใด คุณลักษณะที่สำคัญของข้อเสนอในการเปลี่ยนแปลง คือ "การปฏิวัติ" โดยทั่วไปพวกหัวรุนแรงจะเป็นพวกที่ไม่ค่อยเชื่อถือ หรือให้การสนับสนุนกฎหมายหรือกฎระเบียบที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน และบางกลุ่มของพวกนี้เท่านั้นที่นิยมมาวิธีการที่รุนแรงเพื่อให้บรรลุเป้าหมายทางการเมืองที่ตนต้องการ

พวกเสรีนิยม

เนื่องจากว่าพวกเสรีนิยมอยู่ใกล้จุดสถานภาพที่เป็นอยู่ทางการเมืองมากกว่าพวกหัวรุนแรง ดังนั้น พวกนี้จึงมีความไม่พอใจต่อสังคมที่เป็นอยู่ในอัตราน้อยกว่าพวกหัวรุนแรง พวกเสรีนิยมต่างให้การสนับสนุนลักษณะพื้นฐานของสังคม แต่ยอมรับจุดอ่อนทั้งหลายที่มีอยู่ในสังคม จึงมีความกระหายที่จะปฏิรูประบบดังกล่าวนี้ให้เป็นดังที่ตนปรารถนา พวกเสรีนิยมไม่มีความคับข้องใจต่อสภาพการณ์ของระบบเท่ากับพวกหัวรุนแรง แต่ก็ก็เป็นพวกที่ขาดความอดทนใน ความบกพร่องเหล่านั้น (ตามความรู้สึกของพวกเขา) ดังนั้น พวกนี้จึงต้องการที่จะให้มีการเปลี่ยนแปลงที่ค่อนข้างจะรวดเร็ว และเปลี่ยนแปลงอย่างยาวไกล (far reaching) ที่มักจะเรียกกันว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงแบบก้าวหน้า (progressive changes)

ประเด็นที่แตกต่างอย่างสำคัญประการหนึ่ง ระหว่างพวกเสรีนิยมกับพวกหัวรุนแรง ได้แก่ ทิศนคติที่มีต่อกฎหมายหรือกฎระเบียบของสังคมที่มีอยู่ กล่าวคือพวกหัวรุนแรงจะต่อต้านระบบการเมืองที่ใช้อยู่ มักจะมองกฎหมาย

หรือกฎระเบียบในลักษณะการควบคุมกวดขันของผู้ปกครอง ในขณะที่นั้น ดังนั้นพวกหัวรุนแรงจึงยอมรับกฎหมายหรือกฎระเบียบเหล่านี้ได้ยาก ส่วนพวกเสรีนิยมโดยทั่วไปต่างยอมรับแนวความคิดของกฎหมายหรือของกฎระเบียบเหล่านั้น แต่ต้องการเปลี่ยนแปลงเฉพาะบางจุดหรือบางประเด็นของกฎหมายเหล่านั้นเท่านั้น พวกนี้จะไม่จงใจละเมิดกฎหมายหรือกฎระเบียบเหล่านั้น แต่จะพยายามเปลี่ยนแปลงโดยกระบวนการที่ถูกกฎหมาย พวกเสรีนิยมแสวงหาการเปลี่ยนแปลงระบบในหลายวิธีการ แต่จะปฏิเสธวิธีการปฏิวัติระบบ เพราะพวกนี้ยอมรับแนวความคิดที่สำคัญของระบบอยู่

ประเด็นสำคัญที่พึงพิจารณาประการหนึ่ง คือ รูปภาพที่แบ่งเส้นแนวอุดมการณ์ทางการเมือง ออกเป็นพวก ๆ เป็นพวกหัวรุนแรง เสรีนิยม สายกลาง อนุรักษนิยมและปฏิกริยา แยกออกจากกันอย่างเด็ดขาดนั้น ในความเป็นจริงหาเป็นเช่นนั้นไม่ บุคคลที่อยู่กลุ่มขวาสุดของพวกหัวรุนแรงกับกลุ่มซ้ายสุดของเสรีนิยม (ช่วงติดกัน) จะคล้ายคลึงกันมาก จนแยกออกจากกันได้ยาก ดังนั้น พวกเสรีนิยมที่อยู่ด้านซ้ายสุดของกลุ่มนี้ก็อาจเป็นพวกที่ใช้วิธีการคล้ายคลึงกับพวกหัวรุนแรงกลุ่มขวาสุดของพวกนี้ได้ เช่น การละเมิดกฎหมาย เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เป็นต้น แต่ลักษณะดังกล่าวหาได้เป็นลักษณะหลักของพวกเสรีนิยมไม่ ด้วยว่าพวกเสรีนิยมที่จะใช้วิธีการละเมิดกฎหมาย มาใช้เป็นวิธีการเปลี่ยนแปลงกฎระเบียบทางการเมือง

พวกเสรีนิยมเป็นผลผลิตทางปัญญาของพัฒนาการของทางศาสตร์ (scientific method) กล่าวคือ ในช่วงสมัยกลาง (medieval era) ผู้คนในยุโรปต่างมองไปที่สวรรค์ เพื่อจะให้ช่วยบรรเทาความยากลำบากของการดำรงชีพอยู่ในโลกมนุษย์ ความเชื่อมั่นในศักยภาพของมนุษย์และความรักในมนุษย์ชาติมีอัตราต่ำมาก ปัญญาชนที่มีชื่อเสียงหลายคน เช่น โคเปอร์นิคัส (Copernicus) กาลิเลโอ (Galileo) และเบคอน (Francis Bacon ฯลฯ) ได้ตั้งศรัทธาในตัวมนุษย์ และหน้าที่ของความเป็นมนุษย์ ให้พื้นกลับคืนมา ซึ่งนับได้ว่าเป็นการปฏิวัติความนึกคิดของมนุษย์ที่สำคัญช่วงหนึ่ง โดยการนำวิธี

การทางศาสตร์ ทำให้มนุษย์สามารถปรับปรุงวัสดุให้สอย และสามารถพัฒนาความสามารถของมนุษย์ในการแก้ไขปัญหาที่มนุษย์เผชิญอยู่ให้ดีขึ้น ซึ่งต่อมาก็แพร่ขยายมาถึงการไร้เหตุผลและการแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของมนุษย์โดยวิธีการทางศาสตร์

สภาพการณ์ดังกล่าวข้างต้นนั้น คือฐานที่สำคัญของปรัชญาเสรีนิยม การมองว่ามนุษย์มีความสามารถในการแก้ไขปัญหาทั้งปวงที่มนุษย์เผชิญอยู่ได้ หรือที่เรียกว่าการมองโลกในแง่ดี (optimism) เป็นหลักการสำคัญของเสรีนิยม ซึ่งมีรากฐานอยู่ที่ความเชื่อในการมีเหตุผลของมนุษย์ พวกเขาเสรีนิยมมักจะอาศัยเหตุผลในการแก้ไขปัญหาที่ตนประสบและมั่นใจว่าจะสามารถแก้ไขปัญหาเหล่านั้นได้ด้วยดี (positive solution) ความพยายามที่จะ "ทดลองหาความจริง" ของพวกเขาเสรีนิยมดังกล่าวนี้ เป็นจุดที่พวกเขาอนุรักษ์นิยมไม่ค่อยพอใจ พวกเขาเสรีนิยมมีความนึกคิดว่าไม่มีสิ่งใดพิศดารเกินแก่ มนุษย์สามารถเปลี่ยนแปลงทุกสิ่งทุกอย่างให้ดีขึ้นกว่าเดิมได้เสมอ

"การเปลี่ยนแปลง" เป็นหลักสำคัญของพวกเขาเสรีนิยม เป้าหมายของภารกิจ แต่ละอย่างจะถูกปรับปรุงครั้งแล้วครั้งเล่า สิ่งที่เคยเป็นที่พึงปรารถนาของ พวกเขาเสรีนิยมในอดีต อาจจะไม่เป็นที่ต้องการของพวกเขาเสรีนิยมในปัจจุบัน นั่นคือ ความหมายของเสรีนิยมจะถูกปรับแก้วันแล้ววันเล่า ดังตัวอย่างเช่น พวกเขาเสรีนิยมคลาสสิก (classical liberals) เชื่อว่าทุกคนมีความเสมอภาคกันโดยธรรมชาติ (all human beings were equal by natural law) พวกเขาเชื่อว่าการปกครองที่มีอำนาจมากเกินไปก็เป็นการกดขี่ ดังนั้นการปกครองที่น้อยกว่าจะดีกว่า (the less government the better) พวกเขาจะทำให้การยอมรับสมบัติส่วนบุคคล (private property) โดยสรุป พวกเขาเสรีนิยมคลาสสิกเชื่อว่าสมบัติเป็นสิทธิทางธรรมชาติของมนุษย์ ซึ่งต้องป้องกันจากการเข้าแทรกแซงจากอำนาจของการปกครอง

พวกเสรีนิยมปัจจุบัน (contemporary liberals) ยังมีความเชื่อพื้นฐานคล้ายคลึงกับพวกเสรีนิยมคลาสสิก utoyมีความเชื่อว่ามนุษย์จะสามารถแก้ปัญหาก็เพชฌัญญูได้ทุกอย่าง ด้วยการนำเหตุผลของมนุษย์ การเปลี่ยนแปลงก็ยังเป็นหลักสำคัญของคนพวกนี้ พวกนี้เชื่อในความเสมอภาคของมนุษย์ทุกผู้ทุกนาม แต่ความคิดเกี่ยวกับความเสมอภาคได้เปลี่ยนไป มีพวกเสรีนิยมปัจจุบันไม่มากนักที่ยังเชื่อในหลักการของความเสมอภาคโดยธรรมชาติอยู่อีก (natural law) พวกเสรีนิยมปัจจุบันมีความเห็นว่า บุคคลในแต่ละกลุ่มจะมีความแตกต่างกันหลากหลาย แต่พวกนี้ต่างเชื่อมั่นในมนุษยธรรม ซึ่งโดยพื้นฐานแล้วต้องปฏิบัติต่อกันอย่างเสมอภาค ยิ่งกว่านั้น พวกเสรีนิยมปัจจุบันชอบที่จะใช้การปกครองเป็นเครื่องมือในการปรับปรุงสภาพการณ์ต่าง ๆ ให้ดีขึ้น โดยเฉพาะในกรณีที่มีคนบางคนที่สังคมที่เอารัดเอาเปรียบคนอื่น พวกนี้เชื่อว่า บุคคลมีสิทธิ์ที่จะสะสมทรัพย์สมบัติเพื่อความผาสุกในสังคมได้ ไม่สามารถจะทำอะไรทางการเมืองได้ และในเมื่อพวกนี้ทำอะไรไม่ได้ ก็จะกลายเป็นพวก "เหยียบเรือสองแคม" อยู่กึ่งกึ่งระหว่างอนุรักษนิยมกับเสรีนิยม

พวกหัวรุนแรง พวกเสรีนิยม พวกจารีตนิยม และพวกปฏิภิกิริยาส่วนมากต่างรู้ถึงประเด็นทางเลือกทางการเมืองของระบบ ฉะนั้นจึงเลือกที่จะทำลาย ปรับปรุง รักษาไว้อย่างเดิม หรือเปลี่ยนกลับไปเป็นอย่างเก่า แต่อย่างไรก็ตามยังมีพวกหัวรุนแรงบางคนที่ไม่เข้าใจว่าทำไมระบบจึงกดขี่ เขารู้แต่ว่าอยากจะทำลายระบบดังกล่าวลงให้สิ้นซาก ในทานองเดียวกัน ก็มีพวกเสรีนิยมบางคนที่สักแต่ว่าต้องการจะเปลี่ยนแปลงตามแบบของพวกเขา พวกอนุรักษนิยมบางคนก็ได้แต่ต่อต้านการเปลี่ยนแปลง และพวกปฏิภิกิริยาบางคนจะหันกลับไปใช้ของดีดั้งเดิม utoyไม่สามารถอธิบายได้อย่างจริงจังว่าทำไมตนจึงต่อต้านประเด็นนั้น ส่วนพวกทางสายกลางบางคนนั้นก็แค่กล่าวว่า "แต่ละฝ่ายต่างก็มีเหตุผลดีนะ" utoyไม่รู้จริงว่าแต่ละฝ่ายดี-เลวอย่างไร นี่ก็เป็นลักษณะสำคัญอย่างหนึ่งที่ปรากฏอยู่ในแต่ละกลุ่มอุดมการณ์

ในประเด็นนี้ไม่ได้หมายความว่า พวกทางสายกลางเป็นพวกที่ไร้จุดยืนที่ไม่รู้และเข้าใจในประเด็นและทางเลือกทางการเมืองใด ๆ เลย ที่จริงนั้น คนกลุ่มดังกล่าวมีแทรกอยู่ในทุกกลุ่มของอุดมการณ์ หากแต่เป็นเพียงส่วนน้อย พวกที่ยึดมั่นในทางสายกลาง ที่แท้จริงนั้นจะมีความมั่นคง ยึดมั่นอยู่กับความเป็นกลางของตนในแทบทุกกรณี

โดยทั่วไป พวกทางสายกลางต่างพอใจกับสภาพของสังคม แต่ก็ตระหนักว่ายังมีบางสิ่งบางอย่างที่พึงเปลี่ยนแปลง แต่การเปลี่ยนแปลงนั้นต้องเปลี่ยนแปลงแต่เพียงเล็กน้อย และค่อยเป็นค่อยไป ปฏิสัทธิการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็ว ที่สร้างความกระทบกระเทือน สถานภาพที่เป็นอยู่ของสังคม

พวกอนุรักษนิยม

พวกอนุรักษนิยมเป็นพวกที่มีความพึงพอใจกับสถานภาพที่เป็นอยู่มากที่สุด พวกนี้ไม่ต้องการการเปลี่ยนแปลงที่มากมาย ฉะนั้นพวกนี้จะทำให้การสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงที่ปลุกย่อยและผิวเผิน พวกนี้มีค่านิยมที่สอดคล้องกับสถาบันที่มีอยู่ ฉะนั้นจึงไม่อยากจะเปลี่ยนแปลงให้สิ่งที่สมบูรณ์คืออยู่แล้วต้องเสื่อมทรุดลงไป

ที่กล่าวว่าพวกอนุรักษนิยมมีความพึงพอใจกับระบบ ไม่ได้หมายความว่า พวกนี้พึงพอใจกับสภาพที่เป็นอยู่ทุกอย่าง เป็นเพียงว่าพวกนี้ไม่แสวงหากการเปลี่ยนแปลงดังเช่น พวกอุดมการณ์ทางซ้ายเท่านั้น พวกนี้พยายามที่ป้องกันการเปลี่ยนแปลงที่กลุ่มอื่น ๆ พยายามที่จะเปลี่ยนแปลงระบบที่เป็นอยู่

พวกอนุรักษนิยมแต่ละคนหาได้ต่อต้านการเปลี่ยนแปลงในอัตราที่เท่าเทียมกัน พวกอนุรักษนิยมกลุ่มที่อยู่ใกล้กับสถานภาพที่เป็นอยู่มากที่สุด มีความระมัดระวังที่อยากจะเปลี่ยนแปลง เนื่องจากพึงพอใจกับสภาพสังคม พวกอนุรักษนิยมจึงเชื่อฟังกฎระเบียบของสังคม แม้จะอยู่ในภาวะการณ์ที่แสวงหาเป้าหมายทางการเมืองก็ตามโดยพื้นฐานแล้วพวกอนุรักษนิยม เป็นพวกมองโลกในแง่ดี

เชื่อในความสามารถของมนุษย์ในอันที่จะปรับปรุงสังคมให้ดีขึ้นได้ กล่าวคือ พวกนี้เชื่อว่าโรคภัยทั่วไปแล้ว มนุษย์เป็นคนดีได้และเชื่อถือได้พอสมควร แต่โรคยธรรมชาติแล้วมนุษย์ก็ชั่วร้ายได้ ฉะนั้นพวกอนุรักษนิยมจึงชอบการควบคุมบุคคลและสังคมโดยมาตรการอำนาจนิยม

เนื่องจากพวกอนุรักษนิยมไม่เชื่อในการไร้เหตุผลอย่างเต็มที่นัก พวกนี้จึงแก้ปัญหาคำต่าง ๆ อย่างไม่ไร้เหตุผลเต็มที่ ตัวอย่างเช่นพวกนี้จะยึดศาสนาเป็นคำตอบในปัญหาเดียวกัน พวกเสรีนิยมจะไร้เหตุผลในการแก้ปัญหามากกว่าพวกอนุรักษนิยมกล่าวอีกนัยหนึ่ง พวกเสรีนิยมจะมีลักษณะต่อต้านศาสนา มากกว่าพวกอนุรักษนิยม และด้วยเหตุนี้จึงไม่น่าแปลกใจว่า พวกเคร่งศาสนา ส่วนมากเป็นพวกอนุรักษนิยม พวกอนุรักษนิยมมีแนวโน้มที่จะเคร่งศาสนา และพวกเคร่งศาสนามีแนวโน้มที่จะเป็นอนุรักษนิยม ทั้งสองพวกนี้ต่างอาศัยอำนาจบางอย่างที่อยู่เหนือเหตุผลของมนุษย์เข้าช่วยในการแก้ปัญหาคำต่าง

พวกอนุรักษนิยมเห็นว่า เหตุผลทำให้มนุษย์มีชีวิตที่ดีขึ้นได้ แต่ได้ตัวอย่างจำกัด พวกนี้จะชี้ให้เห็นความสำคัญของสถาบันและประเพณีดั้งเดิมของสังคม ด้วยเชื่อว่าเพราะสถาบันและประเพณีเหล่านี้มีความดีในตัวของมันเอง มันจึงดำรงอยู่ได้ พวกนี้จึงเข้าลักษณะ "เข้าข้างผู้ชนะ"

อีกประเด็นหนึ่งที่พวกอนุรักษนิยมกับพวกเสรีนิยมมีความแตกต่างกัน คือแนวความคิดเกี่ยวกับความเสมอภาคของมนุษย์ (human equality) พวกเสรีนิยมมีความเห็นว่า โรคสภาพการณ์แล้วมนุษย์มีความเท่าเทียมกัน แม้ว่าแต่ละคนจะมีลักษณะแตกต่างกันอย่างมาก ส่วนพวกอนุรักษนิยมนั้นเห็นว่าความเท่าเทียมกันมีแต่ในหลักการเท่านั้น แต่ในความเป็นจริงนั้นมนุษย์มีความแตกต่างกันทั้งในทางคุณลักษณะและปริมาณ (quality and quantity) ในทางการเมืองและสังคม ผู้ปกครองที่แท้จริงก็คือชนชั้นนำ คนที่คิดว่ามวลชน (mass) กับชนชั้นนำ (elite) มีสิทธิทางการเมืองและสังคมอย่างเท่าเทียมกัน จึง

เป็นเพียงการ "ตะแบง" คาพูดเล่นลื่นไปเท่านั้น จะทำให้ชวากับผู้จัดการใหญ่
 วิชาการมีสิทธิทางการเมืองเท่ากันทั้งทางปริมาณและคุณลักษณะย่อมเป็นไปได้

ทางด้านทัศนคติต่อทรัพย์สินของบุคคลนั้น พวกอนุรักษนิยมมีจุดยืน
 คล้ายคลึงกับพวกเสรีนิยมคลาสสิก พวกอนุรักษนิยมเชื่อว่าทรัพย์สินส่วนบุคคลเป็น
 สมบัติที่จะพลัดพรากมิได้ ทรัพย์สินส่วนบุคคลนี้เองเป็นปัจจัยสำคัญในการ
 จำแนกความแตกต่างระหว่างบุคคล กล่าวให้ชัดเจนขึ้นก็คือ ทรัพย์สินส่วนบุคคล
 นี้เองที่ไปมีอิทธิพลครอบคลุมสิทธิอื่น ๆ ทั้งหมด นั่นคือรัฐไม่มีสิทธิที่จะแทรกแซง
 การสะสมและการใช้ทรัพย์สินของบุคคลดังกล่าวนี้นั้น จนกว่าการสะสมหรือการ
 ใช้ทรัพย์สินนี้ไปทำให้ผู้อื่นเสียหายและหากรัฐจะทำการกีดกันแต่เพียงเล็กน้อยเท่านั้น

จุดยืนของพวกอนุรักษนิยมดังกล่าวนี้ ประทับใจผู้คนในกรณีของความ
 เป็นระเบียบเรียบร้อยทางการเมือง (political order) กล่าวได้ว่า
 ความสำเร็จของระเบียบวินัยนี้ ดึงคนให้เข้ากลุ่มอนุรักษนิยม ซึ่งหากมีผลอย่าง
 สมบูรณ์ก็จะทำให้กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมหยุดนิ่ง อย่างน้อยในชั่ว
 ขณะหนึ่ง ครอบคลุมไปนั้นบุคคลจำนวนมากไม่ชอบความไร้ระเบียบ ดังนั้นพวกนี้จะ
 ต่อต้านการเปลี่ยนแปลงหรือไม่ชอบการเปลี่ยนแปลง แม้จะมีประโยชน์ต่อพวก
 เขาในระยะยาว เขายอมเสียประโยชน์จากระบบเดิมยิ่งกว่าที่จะไปเปลี่ยน
 แบบแผนทุกวัน "ความเป็นระเบียบ" (order) คือหลักการอันทรงคุณภาพของ
 พวกอนุรักษนิยม

โดยสรุป พวกอนุรักษนิยมมีความพึงพอใจกับสภาพที่เป็นอยู่ พวก
 นี้ค่อนข้างจะติเตียนอำนาจของภาครัฐ เหตุผลของมนุษย์ จึงมักจะมีทัศนคติที่ไม่
 ตีนักต่อภาครัฐ เหตุผลในการปรับปรุงสิ่งต่าง ๆ ให้ดีขึ้น พวกเขาพึงพอใจกับ
 ประเพณีและสถาบันทั้งหลายที่มีอยู่ในแง่ของความมีประสิทธิภาพทางสังคม ชอบ
 ที่จะให้มีการเปลี่ยนแปลงส่วนปลีกย่อยแต่เพียงเล็กน้อยจากที่เป็นอยู่เดิม ถือ
 ว่าทรัพย์สินส่วนบุคคลเป็นสิทธิอันสำคัญของมนุษย์ เนื่องจากเป็นปัจจัยที่กำหนด
 ความแตกต่างระหว่างบุคคล แนวทางในการแก้ไขปัญหาสังคมของพวกนี้ค่อนข้าง

ข้างจะเป็นอนุรักษนิยม และเป็นแบบชนชั้นนานิยม ผลิตผลสำคัญที่สุดที่ทำให้แก่สังคมได้แก่ ความเป็นระเบียบและเสถียรภาพ (order and stability)

พวกปฏิกริยา

คำว่า "พวกปฏิกริยา" นั้น ใช้กันไม่บ่อยนัก ในทางองเดียวกันกับกรณีของพวกหัวรุนแรงที่ได้กล่าวมาแล้วในตอนต้น พวกปฏิกริยาได้ชื่อว่าเป็นพวกนิยมการกลับคืนสู่สภาพเดิม หรือที่เรียกว่าการเปลี่ยนแปลงถอยหลัง (retrogressive change)

ตามเส้นแนวอุดมการณ์ทางการเมือง ในรูปที่ 2.1 ถึง 2.3 ที่กล่าวข้างต้นนั้นค่อนข้างจะผิดไปจากความเป็นจริงอยู่เล็กน้อย กล่าวคือ ในความเป็นจริงนั้นพวกปฏิกริยา เป็นพวกที่มีความพอใจระบบที่เป็นอยู่มากกว่าพวกอนุรักษนิยม และพวกนี้เป็นพวกที่ไม่พอใจการทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของพวกที่อยู่ทางซ้ายของตนออกไป ดังนั้นหากจะเขียนแผนภาพให้ถูกต้องแล้ว พวกปฏิกริยานี้จะต้องอยู่ครึ่งหนึ่งของแนวเส้นอุดมการณ์ ดังในรูปที่ 2.4

การเปลี่ยนแปลงก้าวหน้า

การเปลี่ยนแปลงถอยหลัง

หัวรุนแรง เสรีนิยม สายกลาง อนุรักษ ปฏิกริยา
 สถานภาพที่เป็นอยู่

รูปที่ 2.4 พวกปฏิกริยาในแนวเส้นอุดมการณ์

หากพิจารณาตามรูปที่ 2.4 ข้างต้น พวกปฏิกริยาจะยึดมั่นอยู่กับสภาพที่เป็นอยู่ และเมื่อพิจารณาไปทางซ้ายก็จะเป็นพวกอนุรักษนิยม สายกลาง

เสรีนิยมและหัวรุนแรง ซึ่งนิยมการเปลี่ยนแปลงในอัตราที่มากขึ้นตามลำดับ จนกระทั่งพวกหัวรุนแรงต้องการที่จะได้สังคมใหม่

ประเด็นที่น่าตระหนกงานเชิงสรุปก็คือ แต่ละระบบการเมืองต่างมีสถานภาพที่เป็นอยู่ (status quo) แตกต่างกัน (ดังตัวอย่างในรูปที่ 2.5) ฉะนั้นการพิจารณาถึงพฤติกรรมของบุคคลอันเนื่องมาจากอุดมการณ์ในแต่ละระบบนั้นต้องคำนึงถึงสถานภาพที่เป็นอยู่ เป็นฐานที่สำคัญเสมอ

----- ----- ----- ----- -----	สหรัฐ
หัวรุนแรง เสรีนิยม สายกลาง อนุรักษ์ ปฏิกริยา	
----- ----- ----- ----- -----	อังกฤษ
หัวรุนแรง เสรีนิยม สายกลาง อนุรักษ์ ปฏิกริยา	
----- ----- ----- ----- -----	ไทย
หัวรุนแรง เสรีนิยม สายกลาง อนุรักษ์ ปฏิกริยา	
----- ----- ----- ----- -----	ชิลี
หัวรุนแรง เสรีนิยม สายกลาง อนุรักษ์ ปฏิกริยา	
สถานภาพที่เป็นอยู่	

ที่มา ปรับปรุงจาก Baradat, Political Ideology, Chapter 1.

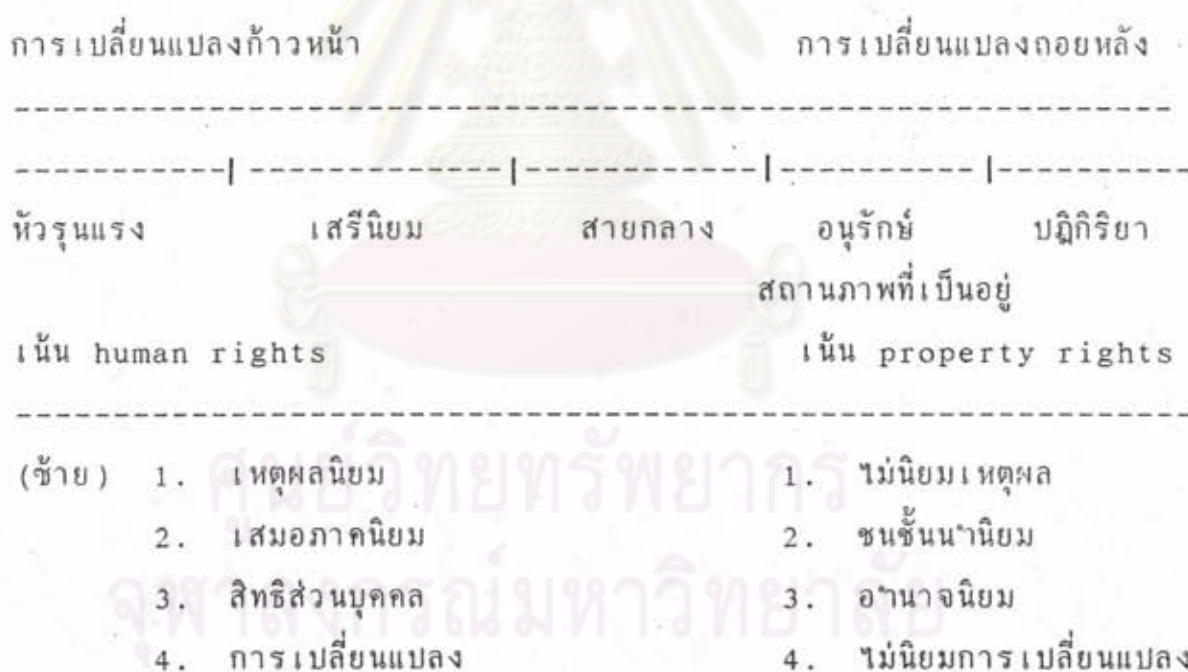
รูปที่ 2.5 เปรียบเทียบสถานภาพที่เป็นอยู่ทางอุดมการณ์ของไทยกับประเทศอื่น ๆ ซึ่งเป็นภาพสมมติและเป็นการประมาณการอย่างกว้าง ๆ

ความดี-เลวของแต่ละอุดมการณ์

หากจะถามว่า คนในแต่ละอุดมการณ์จะยอมรับนโยบายเดียวกันได้หรือไม่ คำตอบก็คืออาจเป็นไปได้ แต่ยอมรับบนพื้นฐานของค่านิยม (เหตุผล)

โดยทั่วไปนั้น พบว่า พวกที่มีอุดมการณ์ทางซ้ายจะเป็นพวกนิยมการ
ใช้หลักเหตุผล (rationalism) นิยมความเสมอภาค (equalitarianism)
เน้นหนักความสำคัญ เสรีภาพส่วนบุคคล (personal liberty) และเน้น
หนักสากลนิยม (internationalism) และนิยมการเปลี่ยนแปลง

ในทางตรงกันข้าม พวกที่มีอุดมการณ์ทางขวาจะเป็นพวกที่ไม่ติดยึด
อยู่กับหลักของการใช้เหตุผล (irrationalism) เน้นหนักความสำคัญของชน
ชั้นน่านิยม (elitism) นิยมหลักอำนาจนิยม (authoritarianism)
และเป็นพวกชาตินิยม (nationalism) และไม่นิยมการเปลี่ยนแปลง ดังที่
ได้แสดงไว้ในรูปที่ 2.7

รูปที่ 2.7 ทิศนภาพของอุดมการณ์กับแนวโน้มของพฤติกรรม

มนุษย์ต่างต้องเผชิญกับสิ่งแวดล้อม เพื่อให้อยู่รอดและสามารถดำรง
อยู่ได้อย่างมีความสุข มนุษย์จึงแสวงหาปัจจัยทางวัตถุ ความปลอดภัยทาง
ร่างกายและจิตใจ ความพึงพอใจทางสังคม และการยอมรับนับถือจากเพื่อน

มนุษย์ด้วยกัน และเพื่ออำมหิตบรรลุเป้าหมายดังกล่าว มนุษย์จึงได้คิดค้นสิ่งประดิษฐ์
 สรรสร้างความคิดและสถาบันต่าง ๆ ขึ้น

ด้วยความสามารถทางสติปัญญาที่เหนือกว่าสัตว์อื่น ทำให้มนุษย์สามารถ
 เข้าใจสิ่งแวดล้อม และธรรมชาติได้อย่างกว้างขวางโดยการคิดค้นและเก็บรวบรวม
 ความรู้อย่างเป็นระบบ เสริมสร้างให้มนุษย์เข้าใจธรรมชาติ และสามารถ
 อาศัยอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาได้อย่างเหมาะสม

อย่างไรก็ตาม ในการดำรงชีวิต มนุษย์ก็ประสบทั้งความสำเร็จและ
 ล้มเหลว มนุษย์ได้ใช้ศาสตร์และเทคโนโลยีจัดการความรัดกุมของธรรมชาติได้
 แต่ก็ประสบกับความยุ่งยากในความสัมพันธ์ของอำนาจระหว่างเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน
 และไม่สามารถจะแก้ปัญหาคือความสัมพันธ์ดังกล่าวได้เสียทั้งหมด ความพยายาม
 ในการแก้ปัญหบางส่วน จึงเป็นเพียงความคิดซึ่งมีอยู่มากมายหลายรูปแบบที่
 แตกต่างกันไป

หากพิจารณาว่าสังคม (society) คือระบบของการจัดสรรทรัพยากร
 ที่มีอยู่อย่างจำกัด ทรัพยากรดังกล่าวได้แก่ความมั่งคั่ง สถานภาพ และอำนาจ
 ในความเป็นจริง ทรัพยากรดังกล่าวถูกจัดสรรอย่างไม่เสมอภาค แต่ละสังคมมี
 ทั้งกลุ่มคนรวยและยากจน กลุ่มที่มีเกียรติภูมิและไร้เกียรติภูมิ กลุ่มที่มีอำนาจ
 และไร้อำนาจ อย่างไรก็ตามมนุษย์ต่างพยายามแสวงหาชีวิตที่ดีกว่า โดยการ
 ใช้อุดมการณ์ทางการเมืองเป็นแนวทาง และใช้อุดมการณ์เป็นเครื่องมืออธิบาย
 การจัดสรรทรัพยากรที่เหมาะสมในสังคม

ทหารกับบทบาทของผู้พิทักษ์ - นักใกล้เกลี้ย

การศึกษาถึงบทบาทและการแทรกแซงการเมืองของทหารใน
 ประเทศต่าง ๆ ได้เปิดเผยถึงข้อมูลและตัวเลขเกี่ยวกับพฤติกรรมทางการเมือง
 ของทหาร ซึ่งสามารถนำมาสร้างกรอบทางแนวความคิดและทฤษฎีการแทรกแซง

ทางการเมืองของทหารได้หลายรูปแบบด้วยกัน ส่วนใหญ่แล้วในลาตินอเมริกา แอฟริกา และในเอเชีย มักจะมีบทบาททางการเมืองที่แตกต่างกันตั้งแต่การจัดตั้งรัฐบาลทหารขึ้นปกครองประเทศอย่างเป็นทางการ การมีบทบาทของผู้พิทักษ์ ซึ่งได้กำหนดระยะเวลาของการเข้าปกครองอย่างแน่ชัด เช่นที่พบใน ประเทศพม่า และการแทรกแซงโดยทางอ้อมในฐานะผู้ไกล่เกลี่ย แต่ในกรณีของไทยนั้นบทบาทการแทรกแซงโดยทางอ้อม ทางทหารมักจะมีลักษณะที่ผสมผสานกันระหว่างบทบาทของผู้ไกล่เกลี่ยและผู้พิทักษ์ กล่าวคือ ในช่วงระยะเวลาที่ผู้นำทหารไม่ได้มีบทบาทแทรกแซงทางการเมืองโดยตรง โดยการจัดตั้งรัฐบาลทหารขึ้นปกครองประเทศทหารไทยจะมีบทบาทโดยทางอ้อมที่จะทำหน้าที่กดดันและแทรกแซงการบริหารราชการแผ่นดินของรัฐบาลพลเรือน ทั้งที่เป็นรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง ที่นายกรัฐมนตรีมาจากการได้รับเลือกเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรอย่างเช่นในสมัยของรัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช และ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช หรือเป็นรัฐบาลที่นายกรัฐมนตรีได้รับการเลือกตั้งมาจากผู้นำทหารเกษียณอายุ เช่น ในสมัยรัฐบาลพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ และพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ เป็นต้น

บทบาทของทหารในลักษณะของ "ผู้พิทักษ์-นักไกล่เกลี่ย" นี้ จะมีผลกระทบต่อการบริหารราชการของรัฐบาลพลเรือนเป็นอย่างมาก กล่าวคือ แม้ว่าผู้นำทหารจะไม่เข้าปกครองประเทศโดยตรง แต่จะคอยตรวจสอบติดตามการปฏิบัติงานของรัฐบาลพลเรือน อิทธิพลของทหารในฐานะกลุ่มกดดันจะมีสูงมาก ดังเช่นในบางกรณี ผู้นำทหารอาจใช้วิกฤติการณ์ทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม เพื่อเป็นเครื่องมือบีบบังคับให้รัฐบาลพลเรือนจำต้องอ่อนข้อ ใจอ่อน และปฏิบัติตามนโยบาย และการเรียกร้องผลประโยชน์ของผู้นำทหาร

วัตถุประสงค์หลักของทหารในฐานะ "ผู้ไกล่เกลี่ย"^{๕๘} ก็คือการรักษาไว้ซึ่งสถานภาพคงที่ และการสร้างสภาวะสมดุลแห่งอำนาจระหว่างกลุ่มพลังต่าง ๆ ในสังคม บทบาทของทหารจึงเน้นที่การป้องกันมิให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่รุนแรงขึ้นในสังคม ดังนั้น ชนชั้นกลางและชนชั้นต่ำ เช่น ผู้ใช้แรงงาน กรรมกร ชาวนา นิสิต นักศึกษา จึงถูกควบคุมการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง มิให้เรียกร้องเอาเปรียบรัฐบาลหรือกับนายทุนมากเกินไป จนอาจเกิดภาวะไร้เสถียรภาพทางการเมืองและความตกต่ำทางเศรษฐกิจและการลงทุนขึ้นมาได้

การที่ทหารได้เข้ามามีบทบาทรับรู้ปัญหาทางการเมือง มีโอกาสในการช่วยแก้ไขปัญหของชาติ ได้เข้ามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายของประเทศ อดโดยทางอ้อม ทหารจึงเริ่มต้องการมีบทบาทมากขึ้น จนบางครั้งได้ล้ำเส้นของบทบาท "ผู้ไกล่เกลี่ย" กลายมาเป็น "ผู้พิทักษ์" ได้อย่างง่ายดาย

สำหรับในกรณีของประเทศไทยนั้น บทบาทของ "ทหารผู้พิทักษ์" จะเกิดขึ้นเมื่อทหารเข้าแทรกแซงโดยทางอ้อม ซึ่งผิดกับทฤษฎีที่ได้จากการศึกษาบทบาทของทหารในพม่า หรือในลาตินอเมริกา เพราะผู้นำของทหารไทยได้ใช้ข้ออ้างที่ว่าทหารจำเป็นต้องมีบทบาททางการเมืองตามที่ได้บัญญัติไว้ในกฎหมายรัฐธรรมนูญได้กำหนดให้ทหารทำหน้าที่พิทักษ์ชาติและราชบัลลังก์ บทบาทดังกล่าวนี้ จึงถูกใช้เป็นข้ออ้างที่ทหารได้นำมาใช้เพื่อก่อการรัฐประหารมาโดยตลอด แต่ในเวลาปกติธรรมดานั้น บทบาททั้งสองลักษณะจะคาบเกี่ยวและก้ำกึ่งกันอยู่ตลอดเวลา เพียงแต่บทบาทของผู้พิทักษ์ในพม่าและในลาตินอเมริกาจะมีบทบาทแทรกแซงทางการเมืองโดยตรง โดยการสถาปนารัฐบาลทหารขึ้นปกครองประเทศเป็นการชั่วคราว และจะถอนตัวออกจากการเมือง เมื่อวิกฤตการณ์

^{๕๘} ปรอดดู กนลา สุขพานิช-ขันทปราบ "การเมืองในกลุ่มประเทศเผด็จการทหาร", ใน ระบบการเมืองเปรียบเทียบ. (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2528).

ได้รับการแก้ไขให้ลู่วงไปด้วยดีแล้ว⁵⁹ แต่บทบาททางการเมืองของทหารไทยในฐานะผู้พิทักษ์จะแปลกไป คือ ผู้นำทหารประจำการจะไม่เข้าปกครองประเทศโดยตรง และใช้วิธีการปกครองแบบเผด็จการทหาร แต่จะมีบทบาทแทรกแซงและครอบงำรัฐบาลพลเรือนหรือบีบบังคับให้รัฐบาลลดรัฐธรรมนูญร่วมคณะรัฐบาลหรือออกแถลงการณ์โจมตีพรรคการเมือง หรือบีบบังคับให้มีการยุบสภาหรือจัดการเลือกตั้งใหม่ทั่วประเทศ เป็นต้น

บทบาทและอุมการทางการเมืองของผู้นำทหารในฐานะ "ผู้พิทักษ์-นักไกล่เกลี่ย" ซึ่งเป็นรูปแบบที่ผสมผสานกัน และพบได้ในการเมืองไทยก็คือ ผู้นำทหารจะมีคุณลักษณะที่ผสมผสานกันระหว่างอนุรักษ์นิยมกับอำนาจนิยม นัยบายที่จำต้องดูแลให้มีการปฏิบัติตามก็คือ การควบคุมการดำเนินงานของสหภาพแรงงานและสหพันธ์ชาวนาชาวไร่ องค์กรนิสิตนักศึกษาและสมาคมวิชาต่าง ๆ เพื่อมิให้เกิดข้อขัดแย้งในด้านผลประโยชน์ระหว่างผู้ใช้แรงงานกับนายทุนหรือระหว่างปัญญาชนนักศึกษากับรัฐบาลหรือฉะนั้นผู้นำทหารก็มักจะมีบทบาทใน "การจัดตั้ง" กลุ่มพลังมวลชนหรือกลุ่มผู้ใช้แรงงานของตนขึ้นมา โดยมีนัยบายที่จะให้การสนับสนุนทั้งด้านการเงินและการบริหารงาน เพื่อให้ผู้นำแรงงานและผู้นำนักศึกษาปัญญาชนที่ร่วมมือกับทหาร ทำหน้าที่ตรวจสอบและห้ามปรามกลุ่มของตนมิให้รวมตัวกันเรียกร้อง ซึ่งอาจก่อปัญหากลางลุ่นวายขึ้นมาได้ง่าย ผู้นำทหารที่มีบทบาท "ผู้พิทักษ์-นักไกล่เกลี่ย" จึงมีวัตถุประสงค์สำคัญในการแทรกแซงทางการเมืองก็คือ การป้องกันมิให้เกิดเหตุการณ์รุนแรงทางการเมือง ที่อาจเกิดผลกระทบที่รุนแรง และอาจลุกลามกลายเป็นภาวะอนาธิปไตยและกลียุคขึ้นมาได้ ทหารผู้พิทักษ์ของไทยมีบทบาทที่แตกต่างจากที่พบในประเทศกำลังพัฒนาอื่น ๆ ทหารไทย จะมิบทบาทเข้าควบคุมมวลชนจากบนมาสู่ล่างในบางระดับ แต่ทหารผู้พิทักษ์ในประเทศอื่น ๆ จะไม่เข้าควบคุมและจัด

⁵⁹Claude Welch & Arthur Smith, Military Role and Rule : Perspectives on Civil-Military Relations (Massachusetts : Dexbury Press, 1974, pp.67-73.

ตั้งกลุ่มมวลชน แต่ที่เหมือนกันก็คือ การควบคุมสอดส่องดูแลการดำเนินงานของกลุ่มการเมืองฝ่ายพลเรือนต่าง ๆ ให้อยู่ในกรอบที่ผู้นำทหารได้วางเอาไว้ เพื่อสร้างความเห็นพ้องต้องกัน ความสามัคคีและความมั่นคงในชาตินั้นเอง

เคิร์ท แลงค์ ได้กล่าวสรุปด้วยบทบาทของ "ทหารผู้พิทักษ์-นักโกล่เกลี่ย" ไว้ดังนี้

"ในรูปแบบดังกล่าวนี้ ทหารอาจไม่ปรารถนาที่จะเข้ามาเป็นผู้ปกครองและสถาบันพลเรือนก็อาจมีความเข้มแข็งพอที่จะรักษาไว้ซึ่งความสงบเรียบร้อยของบ้านเมืองเอาไว้ในระดับหนึ่ง อย่างไรก็ตาม ผู้นำทหารอาจใช้วิธีการประท้วงและต่อต้านนโยบายของรัฐบาลเป็นครั้งเป็นคราว หรืออาจมีอำนาจบีบบังคับรัฐบาลให้แต่งตั้งผู้นำพลเรือนคนใดคนหนึ่งขึ้นดำรงตำแหน่งราชการในระดับสูงได้ กองทัพจะมีบทบาทเป็นผู้พิทักษ์ผลประโยชน์ของชาติโดยทางอ้อมและจะให้การสนับสนุนต่อผู้นำพลเรือนที่ทหารยอมรับและสนับสนุน ผู้นำทหารจะมีบทบาทในการกำหนดทางเลือกของนโยบายให้กับรัฐบาลได้เช่นกัน"⁶⁰

ปัจจัยที่ส่งเสริมสถาบันทหารมีบทบาทเป็นแกนนำในการพัฒนาไปสู่ความเป็นสมัยใหม่ ได้แก่ ความเข้มแข็งของการจัดองค์กรทหาร ในขณะเดียวกันก็ปราศจากองค์กรพลเรือนที่เข้มแข็งเท่า การได้รับการศึกษาจากประเทศตะวันตก จึงอยากเห็นความเจริญของประเทศตนบ้าง ความอ่อนแอของสถาบัน

⁶⁰Kurt Lang "The Military Putsch in a Developed Political Culture : Confrontations of Military and Civil Power in Germany and France," in J. Van Doorn (ed.), Armed Forces and Society : Sociological Essays (The Hague : Mouton, 1968), pp.202-228.

พลเรือน และสถานการณ์ของประเทศที่ตกเป็นเมืองขึ้น หรือถูกภัยคุกคามจากคอมมิวนิสต์ เป็นต้น

ทหารมักจะเข้าดูแลสอดส่องกลุ่มพลังทางการเมืองต่าง ๆ โดยการเข้าร่วมแก้ปัญหของประเทศ หรือจัดตั้งกลุ่มมวลชนขึ้นเพื่อไว้คอยควบคุมสถานการณ์ บทบาททหารในฐานะผู้พิทักษ์-นักไกล่เกลี่ย มักจะเป็นผู้คอยควบคุมสถานการณ์อยู่เบื้องหลังกลุ่มการเมืองฝ่ายพลเรือน ทั้งนี้เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่รุนแรงขึ้นในสังคม อย่างไรก็ตาม บทบาทของทหารในฐานะนักไกล่เกลี่ยเป็นตัวกลางในการประสานพลังต่าง ๆ อาจเปลี่ยนไปเป็นบทบาทของผู้พิทักษ์ เข้าควบคุมระบบการเมืองโดยตรงได้

แนวทางการศึกษา "กลุ่มขนาดเล็ก" (small group) ในการวิเคราะห์
บทบาทของทหารบกในการเมือง

จากการศึกษาความคิดทางการเมืองของนายทหารระดับสูง ของกองทัพไทยที่ศึกษาในวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักรในการเมืองไทย เกิดจากการตระหนักถึงข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์การเมืองไทย ในความสำคัญทางการเมืองไทย ในความสำคัญทางการเมืองของทหารบกหลายประการคือ

1. กองทัพบก ในฐานะที่เป็นองค์กรที่ประกอบด้วยทหารประจำการ (standing army) เป็นองค์กรซึ่งถือกำเนิดก่อนกองทัพเรือ และกองทัพอากาศ เป็นกองทัพที่มีความเป็นมา และมีพัฒนาการที่ยาวนาน มีกำลังพลเป็นจำนวนมากที่สุด เป็นกองกำลังหลักของประเทศ

2. ทหารบกมีบทบาทสำคัญทางการเมืองตลอดมา นับตั้งแต่การทำการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 จนถึงปัจจุบัน รัฐประหารทุกครั้งที่เกิดขึ้น และประสบความสำเร็จ มีทหารบกเป็นกำลังสำคัญ

3. ผู้นำระดับสูงสุดของฝ่ายบริหารการเมืองไทย มาจากกองทัพบก นายกรัฐมนตรีที่เป็นทหารบก สามารถรักษาอำนาจทางการเมืองไว้ได้ เป็นเวลานานมากกว่านายกรัฐมนตรีที่เป็นนักการเมือง หรือข้าราชการฝ่ายพลเรือน

4. ในรัฐสภา ซึ่งประกอบด้วยสมาชิกประเภทแต่งตั้ง ทหารบกได้ รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งสมาชิกรัฐสภาในอัตราส่วนที่สูงกว่าทหารจาก เหล่าทัพอื่น ทหารบกจึงเป็นกลุ่มพลังที่ฝ่ายบริหารหลายยุคหลายสมัยอาศัยเป็น รากฐานสนับสนุนทางอำนาจทางการเมืองมาตลอด

บทบาททางการเมืองของทหารบก จะต้องพิจารณาแยกเป็นสอง ลักษณะคือ บทบาทในการสนับสนุน หรือคัดค้าน รัฐบาลมีนักการเมืองพลเรือน เป็นผู้นำ กับบทบาทในการสนับสนุนหรือคัดค้าน รัฐบาลที่มีทหารบกเองเป็นผู้นำ ในกรณีหลังนี้จะต้องพิจารณาถึงลักษณะความขัดแย้งระหว่างกลุ่มย่อยภายในกองทัพบก ซึ่งเป็นฝักฝ่าย ความขัดแย้งอาจเกิดขึ้นจากความขัดแย้งระหว่างผู้นำ ของแต่ละฝักฝ่าย ซึ่งนำเอาผู้สนับสนุนในกลุ่มของตนเข้าสู่วงของความขัดแย้ง ระหว่างผู้นำด้วย ความขัดแย้ง ลักษณะนี้ เป็นรูปแบบของการเมืองภายในกองทัพไทยมาตลอด นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2475

ความคิดที่ว่า คณะทหารเป็นองค์กรที่มีเอกภาพแบบ monolithic group นั้น เกิดจากความเชื่อที่สำคัญ 2 ประการ คือ ในประการแรกคณะ ทหารในฐานะที่เป็นองค์กร มีลักษณะทางองค์กร ซึ่งเอื้ออำนวยต่อการมีเอกภาพ เพราะมีภารกิจทางทหารมีเป้าหมายที่ชัดเจน มีการบังคับบัญชา ที่รวมศูนย์ มี สายบังคับบัญชาลดหลั่นเป็นลำดับชั้น มีระเบียบวินัย และมีความสามัคคีรักหมู่รัก คณะสูง ในประการที่สอง เป็นการประเมินความมีเอกภาพของคณะทหารใน เชิงคุณภาพ โดยพิจารณาถึงปัจจัยด้านอุดมการณ์ ความเชื่อถือ ทศนคติ ที่ถูกหล่อ หลอมด้วยกระบวนการสังคมนิยม (socialization process) ที่มี ลักษณะ เฉพาะ

นักวิชาการตะวันตกที่มีความเห็นว่ คณะทหารมีเอกภาพสูง และ เป็นชนชั้นที่มีอำนาจทางการเมืองสูง ใดแก C.Wright Mills⁶¹ การ วิเคราะห์ลักษณะความมีเอกภาพของคณะทหารในแง่นี้ได้ก่อให้เกิดความคิดที่ว่า คณะทหารเป็นองค์กรทางสังคมที่สามารถมีอำนาจทางการเมืองสูง หากความ เชื่อเป็นไปในแนวทางนี้ ก็จะละเลยที่จะคำนึงถึงความสำคัญและบทบาทของ กลุ่มขนาดเล็กภายในองค์กรของทหาร อย่างไรก็ตาม นักวิชาการที่สนใจศึกษา บทบาททางการเมืองของทหารเป็นจำนวนมากได้ปฏิเสธความคิดที่ว่า คณะทหาร เป็นองค์กรที่มีเอกภาพ หรือ เป็นกลุ่มอำนาจที่แข็งแกร่งเป็นปึกแผ่นแน่นอนหา เพียงกลุ่มเดียวในระบบการเมือง ทั้งนี้เพราะภายในกองทัพเองมักจะมีการ แยกแยกออกเป็นกลุ่มเล็ก หรือฝักฝ่ายแม้แต่ในทางความคิดก็มีความแตกต่างกัน มิใช่จะมีเอกภาพทางการเมือง การเมือง ดังนั้น คณะทหาร จึงมีลักษณะเป็น กลุ่มพลังทางราชการ (administrative pressure group) และกลุ่ม พลังทางการเมือง (political pressure group) ควบคู่กันไป และ ภายในกลุ่มพลังนี้เองก็มีความขัดแย้งกันภายในกลุ่ม โดยเหตุนี้การศึกษาเกี่ยวกับกลุ่มขนาดเล็ก (small groups) ในกลุ่มใหญ่ (ซึ่งหมายถึง คณะทหาร หรือกองทัพ ในฐานะที่เป็นองค์กร) จึงจะช่วยให้เราเข้าใจถึงพฤติกรรม ทางการเมืองที่ปรากฏออกมาได้

ความหมายของ "กลุ่มขนาดเล็ก"

"กลุ่มขนาดเล็ก" (small groups) กลุ่มปฐมภูมิ (primary groups) หรือ กลุ่มที่ไม่เป็นทางการ (informal groups) มีความหมาย อย่างเดียวกัน ซึ่งแตกต่างไปจากกลุ่ม หรือองค์กรที่เป็นทางการ (formal organizations)

⁶¹C.Wright Mills, The Power Elite (New York Oxford University Press, 1959).

กลุ่มขนาดเล็ก มีลักษณะสำคัญคือ มีการร่วมมือมีการติดต่อระหว่างสมาชิกของกลุ่มโดยตรงเป็นส่วนตัว และพบปะกันอย่างสม่ำเสมอ สมาชิกกลุ่มมีจำนวนน้อยพอที่แต่ละคนสามารถติดต่อพูดจากันได้โดยตรง ไม่ต้องผ่านสื่อด้านอื่น⁶² ดังนั้นสมาชิกแต่ละคนของกลุ่มขนาดเล็กจึงมีความรู้สึกสำนึก-ตระหนัก

ในเอกลักษณ์ของตน และของเพื่อนร่วมกลุ่มว่ามีลักษณะที่แยกออกและแตกต่างเป็นพิเศษไปจากผู้อื่น หรือกลุ่มอื่น⁶³

กลุ่มขนาดเล็ก เป็นกลุ่ม หรือองค์กรแบบไม่เป็นทางการ (informal group หรือ informal organization) ทั้งนี้เนื่องจากลักษณะความสัมพันธ์ของสมาชิกในกลุ่มขนาดเล็ก เป็นไปอย่างไม่เป็นทางการ ไม่มีกฎเกณฑ์ซึ่งมีอยู่ในองค์กรแบบที่เป็นทางการ นอกจากนั้นลักษณะของการปฏิบัติการภายในกลุ่ม ก็มีลักษณะที่อาศัยความสัมพันธ์ส่วนบุคคลแบบไม่เป็นทางการเช่นนั้น กลุ่มขนาดเล็กจะแฝงตัวอยู่ในองค์กรที่เป็นทางการ กล่าวคือ เป็นองค์กรที่ซ่อน และซ่อนอยู่ในองค์กร รับผิดชอบด้านงานขององค์กรที่เป็นทางการขาดการควบคุมกลุ่มขนาดเล็กนี้

กลุ่มขนาดเล็ก จัดว่าเป็นกลไกสำคัญของระบบ และกระบวนการทางการเมือง การที่จะเข้าใจกระบวนการทางการเมือง มีความจำเป็นที่จะต้องมองให้ลึกเข้าไปในองค์กรที่เป็นทางการ เพื่อดูว่าในโครงสร้างขององค์กรนั้น

⁶²George C. Homans, The Human Group (New York : Harcourt, Brace, 1950) p.1.

⁶³Robert. Bales, Interaction Process Analysis (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1950) p.3.

มีองค์กรที่ไม่เป็นทางการ หรือ กลุ่มขนาดเล็ก แผงตัวอยู่หรือไม่และมีมืออยู่
อย่างไร⁶⁴

การศึกษาในกลุ่มขนาดเล็ก มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์ โดยตรงกับการ
วิเคราะห์ภาวะผู้นำในองค์กร และภาวะผู้นำทางการเมือง ทั้งนี้เนื่องจาก
พฤติกรรมของกลุ่มขนาดเล็ก มีผลต่อความสัมพันธ์ภายในองค์กร ระหว่าง
ผู้นำองค์กรกับสมาชิกในองค์กร เมื่อพิจารณาในแง่ความสำคัญทางการเมือง
แล้ว บทสถานทางสังคมของสมาชิกในกลุ่มขนาดเล็กที่เบี่ยงเบนไปจากบทสถาน
ทางสังคม ซึ่งองค์กรหนึ่ง ๆ ยึดถือเป็นหลักเกณฑ์กำหนดพฤติกรรม ย่อมมีผล
สะท้อนถึงความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำกับสมาชิกขององค์กรนั้นอย่างแน่นอน
โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีขององค์กรทหาร ซึ่งมีบทบาททางการเมืองสูงอยู่แล้ว
ลักษณะสำคัญขององค์กรทหาร คือ การยอมรับอำนาจการบังคับบัญชา การ
ยอมรับคุณค่าที่กำหนดไว้ทหารยึดปฏิบัติ ซึ่งก่อให้เกิดเสถียรภาพและเอกภาพ
ภายในกองทัพ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนี้เบี่ยงเบนไปจากนี้ ย่อมเป็นการ
เปลี่ยนแปลงที่ไม่เพียงแต่จะส่งผลกระทบต่อศูนย์อำนาจของกองทัพเท่านั้น
หากยังแผ่ขยายไปถึงวงการเมืองซึ่งคณะทหารได้มีบทบาทสำคัญอยู่ด้วย

การวิเคราะห์บทบาทของกลุ่มขนาดเล็ก สามารถกระทำได้ในสอง
ระดับด้วยกันคือ

1. ระดับของพฤติกรรมทางการเมืองส่วนบุคคลของสมาชิกแต่ละคนในกลุ่มขนาดเล็ก
2. ระดับของผลที่กลุ่มขนาดเล็ก (พฤติกรรมร่วมกันของสมาชิกกลุ่ม) มีต่อระบบการเมืองโดยส่วนรวม

⁶⁴Sydney Verba, Small Groups and Political Behavior : A Study of Leadership (Princeton, New Jersey : Princeton University Press, 1961) p.17.

ในการวิเคราะห์ระดับแรกนั้น เป็นการพยายามอธิบายถึงการที่กลุ่มขนาดเล็กมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมทางการเมืองของสมาชิกในกลุ่ม ส่วนการวิเคราะห์ในระดับต่อไปได้แก่ การประเมินผลที่เกิดจากการปฏิบัติการณ์ของกลุ่มขนาดเล็กที่มีต่อระบบการเมือง ซึ่งกลุ่มขนาดเล็กเป็นส่วนย่อยที่สุดของระบบการเมืองนั้น พิจารณานำนี้กลุ่มขนาดเล็กจึงเป็นตัวเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคล กับกระบวนการทางการเมือง

ลักษณะเด่นของพฤติกรรมส่วนบุคคลในกลุ่มขนาดเล็ก ได้แก่ การยอมตาม (conformity) ตรวจจับที่ปัจเจกบุคคลผูกพันตนเองกับกลุ่ม และผูกพันกับการกระทำร่วมของกลุ่มแล้ว พฤติกรรมของเขาก็จะถูกกำหนดไปตามทิศทางของการกระทำของกลุ่ม ไม่ว่าการกระทำนั้นจะเป็นไปในทางที่ดีหรือเลว สร้างสรรค์หรือทำลายก็ตาม⁶⁵

Sidney Verba ชี้ให้เห็นว่า องค์ประกอบและที่ตั้งของกลุ่มขนาดเล็กมักจะถูกกำหนดโดยโครงสร้างขององค์กรที่เป็นทางการ กลุ่มขนาดเล็กภายในกองทัพมักจะพัฒนาจากการที่โครงสร้างทางองค์กรของกองทัพเอื้ออำนวยให้เกิดการติดต่อกัน อย่างสม่ำเสมอภายในที่ตั้งบางแห่งของหน่วยทหารในกองทัพ

Janowitz กล่าวว่า ถ้าจะดูว่า คณะทหารในประเทศเกิดใหม่ (หรือประเทศที่กำลังพัฒนา) มีอุดมการณ์ทางการเมืองอย่างหนึ่งอย่างใดแล้ว อุดมการณ์นั้นน่าจะได้แก่การไม่นิยมการเมืองระบบพรรค ไม่มีสหราชอาณาจักร

⁶⁵ Mazafer Sherif and Hadley Cantril, The Psychology of Ego-Involvements, Social Attitude and Identifications (New York : John Wiley, 1947) p.290 อ้างใน Ibid., p.22.

เมืองพล เรือนการต่อต้านชนชั้นนารุ่นเก่าที่เก็บเกี่ยวผลประโยชน์และมีอิทธิพล ซึ่งทหารเห็นว่าทำให้สังคมอ่อนแอ และไร้ประสิทธิภาพ ความไม่ไว้เนื้อเชื่อใจ ในกระบวนการตกลงต่อรองตามคัลลอง ของการเมืองในระบบพรรค ไม่ยอม รับผิดชอบต่อความสามารถและไม่ไว้เนื้อเชื่อใจนักการเมืองพลเรือน เหตุที่เป็นเช่นนี้ก็ เพราะโดยการศึกษา อบรม และโดยลักษณะทางวิชาชีพแล้ว ทหารมีลักษณะ เป็นเทคนิครท ความเชื่อว่าปัญหาใด ๆ ก็ตามที่เกิดขึ้นสามารถมีหนทาง แก้ไขได้อย่างง่าย ๆ และตรงไปตรงมา ด้วยความรวดเร็ว ไม่ต้องใช้วิธีการ ประณีประนอมผ่อนปรน ไม่ต้องใช้วิธีการแก้ไขที่อ้อมค้อมไม่ตรงจุด และชักช้า กล่าวคือมีลักษณะของการนิยมการเป็นผู้กระทำ มากกว่าเป็นนักคิด หรือ นักต่อรอง Janowitz เห็นว่าผลที่เกิดจากการศึกษา-อบรม และประสบการณ์ ในการปฏิบัติหน้าที่ของทหาร ได้แก่ การขาดการวิจารณ์ตนเอง แต่กลับเน้นหนัก ในด้านการพิจารณาเอกลักษณ์ของตนเอง ดังนั้นหากทหารจะพัฒนาความคิด ทางการเมืองหรือทางเศรษฐกิจได้ก็เป็นความคิดที่ไม่สุกงอม ไม่สมบูรณ์เต็มที่ คืออาจมองอะไรเพียงด้านเดียว แต่ถ้าเชื่อมั่นในความคิดใดแล้วก็จะยึดมั่น อย่างเต็มที่และมุ่งผลทางการปฏิบัติให้เป็นจริง

การศึกษาของ Horowitz ให้ข้อคิดว่า การศึกษาบทบาททาง การเมืองของคณะทหาร จะอาศัยแนวทางอย่างหนึ่งอย่างใด หรืออาศัยปัจจัย ที่เป็นตัวแปรแต่เพียงตัวแปรเดียวไม่ได้ แต่จะต้องพิจารณาถึงสภาพการณ์ทาง สังคม-การเมือง การเปลี่ยนแปลงในสังคมซึ่งจะต้องมีการลำดับเวลาและ เหตุการณ์ การพิจารณาลักษณะของกองทัพ องค์ประกอบและการเปลี่ยนแปลง ภายในกองทัพ การวิเคราะห์ลักษณะของผู้ก่อการ ซึ่งรวมถึงภูมิหลังทาง ครอบครัว อาชีพ ลักษณะของกลุ่มหรือฝักฝ่าย (faction) มูลเหตุจูงใจของ กลุ่ม ตลอดจนมูลเหตุจูงใจทางด้านผลประโยชน์ร่วมของวิชาชีพ

ดังนั้น การศึกษาความคิดและอุดมการณ์ทางการเมือง และอุดมการ ทางทหารของนายทหารระดับสูงของกองทัพไทยที่ศึกษาวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักรจะต้องพิจารณาลักษณะการติดต่อของกลุ่มขนาดเล็ก (Small Group)

พฤติกรรมของสมาชิกชั้นนำของกลุ่มขนาดเล็ก พฤติกรรมร่วม (Collective Behavior) ของกลุ่มขนาดเล็กที่มีต่อองค์กรใหญ่ ต่อคณะรัฐบาล ต่อระบบ และกระบวนการทางการเมือง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวกับความคิดและอุดมการณ์ทางการเมืองของทหาร ซึ่งมีผู้ศึกษาไว้ อาจแบ่งออกได้ 2 ส่วน คือ ส่วนแรก เป็นการศึกษาทางด้านวัฒนธรรมทางการเมือง และกระบวนการสังคมประกิต ที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติทางการเมือง กับอีกส่วนหนึ่งเป็นการศึกษาทัศนคติโดยตรง งานวิจัยของนักวิชาการไทยและผลงานที่เกี่ยวข้องมีดังนี้

โดยทั่วไปการก่อตัวของความคิดและอุดมการณ์ เป็นที่ยอมรับกันว่า กระบวนการสังคมประกิตทางการเมือง (Political Socialization) ซึ่งเป็นการมองที่กระบวนการทางสังคมที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงในทัศนคติ และพฤติกรรม ผลจากการปะทะสังสรรค์ทางสังคม (Social Interaction) ภายในกลุ่มแต่ละสภาพแวดล้อมชุมชน ที่จะเป็นตัวบอกถึงสภาวะแวดล้อม การได้รับข่าวสารที่ได้ก่อตัวขึ้น ในขณะที่เดียวกันก็จะเป็นเงื่อนไขในการสร้างความเบี่ยงเบน ให้คิดไปจากทัศนคติของกลุ่มและชุมชนนั้น⁶⁶

พฤติกรรมทางการเมืองของทหารนั้น สำหรับในส่วนของความคิด และอุดมการณ์ทางการเมืองของทหาร ปรากฏว่ายังมีการศึกษาทางด้านนี้น้อยมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพิจารณาจากอิทธิพลทางด้านสถานภาพทางสังคม-

⁶⁶Christopher Arterton and Harlan Hahn, Political Participation Developed in Christopher Artherton and Harlan Hahn, (ed.) (Washington D.C. : American Political Science Association, 1975), p.11.

เศรษฐกิจ ซึ่ง Alfred Stepan⁶⁷ ได้ศึกษาถึงบทบาททางการเมืองของทหารในบราซิล โดยใช้วิธีการศึกษา 3 แบบ คือ การศึกษาจากภูมิหลัง ทางสถานภาพทางสังคม-เศรษฐกิจ การวิเคราะห์จากประสบการณ์ และการวิเคราะห์ทางด้านเนื้อหาประวัติศาสตร์ ซึ่งในเรื่องภูมิหลังทางสังคม-เศรษฐกิจพบว่า ประสบการณ์ทางการเมือง ตำแหน่งหน้าที่การงาน และแบบวิถีชีวิตมีอิทธิพลอย่างมากต่อความคิดและอุดมการณ์ สำหรับภูมิหลังทางสังคม-เศรษฐกิจ ได้มีการศึกษาลักษณะความอนุรักษ์นิยมและความเป็นเสรีนิยมโดยมอร์ริส จาโรวิทซ์ (Morris Janowitz)⁶⁸ ซึ่งพบว่า ทหารในสหรัฐอเมริกาจะมีทัศนคติทางอนุรักษ์นิยมสูงขึ้น เมื่อมีตำแหน่งสูงตามลำดับชั้นทหาร อย่างในกรณีของนายทหารชั้นนายพลของทหารบกและทหารเรือที่ขึ้นมาจากชั้นเอก จะมีการแสดงออกในทางยึดมั่นกับแนวความคิดแบบอนุรักษ์นิยม การที่มียศสูงขึ้นย่อมหมายถึงการมีประสบการณ์ในองค์กรที่ยาวนานกว่า การมีความผูกพันในองค์กรที่มากกว่า และมีการเลือกสรรแยกแยะอุปสรรคต่าง ๆ ได้มากกว่า แต่ก็มีในบางประเด็นที่น่าสนใจในเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างอายุ ชั้นยศ และความสอดคล้องเหมือนกันทางการเมือง (Political Identification) ในอาชีพทหาร กล่าวคือในกองทัพบกและกองทัพอากาศ นายทหารชั้นนายพันที่อายุน้อยกว่า กลับมีทัศนคติในทางอนุรักษ์นิยมมากกว่านายทหารชั้นนายพันที่มีอายุมากกว่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งนายทหารชั้นนายพันที่อายุน้อยกว่าและมีการเลื่อนชั้นค่อนข้างเร็ว นอกจากนี้ จาโรวิทซ์ ยังได้ศึกษาถึงระดับทัศนคติทางการเมืองโดยเปรียบเทียบเจ้าหน้าที่ทหารที่สำเร็จการศึกษา

⁶⁷รายละเอียดดูได้จาก Alfred Stepan, The Military in Politics : Changing Patterns in Brazil (Princeton University Press, 1971), p.53.

⁶⁸Morris Janowitz, The Professional Soldier : A Social and Political Portrait (New York : The Free Press, 1960), pp. 239-241.

จากสถาบันทางทหาร กับที่ไม่ได้สำเร็จการศึกษาจากสถาบันทหาร และผู้ที่ผ่านหลักสูตรการทหารด้านการรบในระดับที่สูงกว่า กับผู้ที่ไม่ได้ผ่าน ซึ่งจากการพิจารณาเจ้าหน้าที่ทหารทั้ง 3 เหล่าทัพ ในกรณีของกองทัพบกตามเงื่อนไขนี้จะมีความแตกต่างทางความคิดอนุรักษ์นิยมเพียงเล็กน้อย แต่ในกองทัพเรือกลับมีความแตกต่างในระดับที่สูงกว่ากองทัพบก และในกองทัพอากาศยังเห็นความแตกต่างในระดับที่สูงกว่ากองทัพเรือ ที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งก็คือ ทั้ง 3 เหล่าทัพ ผู้ที่สำเร็จการศึกษาจากสถาบันทางทหารจะมีแนวความคิดแบบอนุรักษ์นิยมสูงขึ้น ในกรณีที่ผ่านมาการศึกษาหลักสูตรการทหารด้านการรบ นับว่ามีความสัมพันธ์กับความคิดทางการเมืองแบบอนุรักษ์นิยมในหมู่กองทัพบก และกองทัพอากาศเป็นอย่างมากแต่สำหรับผู้ที่ไม่ได้ผ่านหลักสูตรทางทหารด้านการรบ ทั้ง 3 เหล่าทัพ จะมีแนวความคิดแบบเสรีนิยมมากกว่าผู้ที่ผ่านหลักสูตร รอดยจะเป็นไปในลักษณะที่ขั้วขั้วสูงขั้วขึ้นก็ยังมีแนวความคิดแบบอนุรักษ์นิยมสูงขั้วขึ้นตามไปด้วย

ในประเด็นดังกล่าวข้างต้นก็คือ ทหารที่อยู่ฝ่ายรบ ซึ่งส่วนมากจะจบจากสถาบันทางการทหารและหลักสูตรการรบ จะมีความคิดแบบอนุรักษ์นิยมมากกว่าพวกที่ทำงานด้านเทคนิค ที่ไม่ได้ผ่านหลักสูตรทางทหารด้านการรบ ได้แก่ ผลงานวิจัยเกี่ยวกับวัฒนธรรมทางการเมืองของนักศึกษาระดับมหาวิทยาลัยของ ทินพันธ์ นาคตะ⁶⁹ งานชิ้นนี้เป็นวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาเอกทางรัฐศาสตร์ ซึ่งเสนอต่อมหาวิทยาลัยแวนเคอร์บีลท์ เมื่อ พ.ศ.2514 และพิมพ์เผยแพร่เป็นหนังสือชื่อ *The Problem of Democracy in Thailand : A Study of Political Culture and Socialization of College Students*. รอดยตินพันธ์ ได้ศึกษาเปรียบเทียบ

⁶⁹Thinapan Nakata, The Problems of Democracy in Thailand : A study of Political Culture and Socialization of College Students, (Bangkok : Praeqit-taya, 1975).

ทัศนคติของนักศึกษาในมหาวิทยาลัยในประเทศไทย รวม 6 แห่งด้วยกัน คือ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า ฯ โรงเรียนนายเรือ และโรงเรียนนายเรืออากาศ จากการศึกษาพบว่า นักศึกษาไทยส่วนใหญ่มิทัศนคติที่ขัดแย้งกันอยู่ในตัว คือ ด้านหนึ่งมีทัศนคติแบบอำนาจนิยม ในขณะที่อีกด้านหนึ่งมีลักษณะเป็นประชาธิปไตย และยังมีระดับการศึกษาสูงขึ้นเพียงใด ลักษณะทางด้านอำนาจนิยมจะมากขึ้นตามลำดับ ในขณะที่เดียวกันก็มีความต้องการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองเพิ่มมากขึ้นด้วย สำหรับทัศนคติของนักเรียนทหาร มีแนวโน้มไปทางอำนาจนิยม และเนื่องจากขบวนการอบรมของโรงเรียน ทำให้นักเรียนมีค่านิยมและทัศนคติยอมรับอำนาจของผู้บังคับบัญชา และเชื่อถือชนชั้นนำแต่เพียงคนเดียว อดจะไม่ยอมเชื่อถือและไว้ใจบุคคลอื่นและสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ นักเรียนทหารยังมีทัศนคติในทางเยาะเย้ยต่อการเมือง และหลีกเลี่ยงที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง ทำให้ทัศนคติแบบประชาธิปไตยไม่เกิดขึ้น ทินพันธุ์ ยังให้ข้อสรุปด้วยว่า ลักษณะทัศนคติที่ขัดแย้งกันระหว่างประชาธิปไตยกับอำนาจนิยมนี้เป็นลักษณะรวมของสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงทุกสังคม ซึ่งมีค่านิยมมากมายหลายอย่างปนเปกัน ดังนั้น ระบบการเมืองของไทยจะมีประสิทธิภาพขึ้น หากผู้นำที่ขึ้นมาบริหารประเทศสามารถเปลี่ยนทัศนคติดั้งเดิม ให้เอื้ออำนวยต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตยได้

ความหวังในการสร้างประชาธิปไตยเป็นไปได้อย่างมาก เพราะการเมืองเกิดขึ้นโดยไม่มีอุดมการณ์ หรือแนวทางที่กลุ่มคนยอมรับร่วมกัน เพื่อที่จะต่อสู้ทางการเมือง พรรคการเมืองเป็นที่รวมกลุ่มคน เพื่อแย้งชิงอำนาจทางการเมืองที่ไม่มีระเบียบวินัย ยังติดกับผลประโยชน์ของตนและกลุ่มตนเป็นสำคัญ ความวุ่นวายและขาดระเบียบวินัยของสภาผู้แทนราษฎร ๖ ดันนำไปสู่การยึดอำนาจและยุบสภา ในทำนองเดียวกันกับ จอมพลถนอม กิตติขจร ได้อำนาจเหตุผลในการรัฐประหาร เมื่อ 17 พฤศจิกายน 2514 โดยชี้ถึงความวุ่นวายของสภาผู้แทนราษฎรและการขาดระเบียบวินัย จึงนำไปสู่การยึดอำนาจและยุบสภา ซึ่งแสดงถึงความไม่พอใจในบทบาทและพฤติกรรมของผู้แทน

ราษฎรที่มาจาก การเลือกตั้ง สำหรับ พลเอก อาทิตย์ กำลังเอก เห็นว่า สมาชิกผู้แทนราษฎรที่มาจาก การเลือกตั้ง ไม่มีความรับผิดชอบ ต่อหน้าที่การ เป็นผู้แทนราษฎร ตรงกันข้ามกับ ให้ความสำคัญกับผลประโยชน์ส่วนตัว หรือ พรรคพวกส่วนตัวมากกว่า ประโยชน์ของ ประเทศชาติ หรือประชาชนโดยรวม ขณะเดียวกันก็สนับสนุน อนุมัติสมาชิกที่มาจาก การแต่งตั้ง ที่สามารถเป็นตัวแทน ของประชาชนได้ดีกว่าสมาชิกที่มาจาก การเลือกตั้ง และอุปสรรคของ รัฐสภา แต่สมาชิกสภาผู้แทนที่มาจาก การเลือกตั้ง ที่มักจะสร้างปัญหา ให้แก่รัฐบาล ด้วยการขอเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจ รัฐบาลเสมอ ซึ่งเป็นสาเหตุประการ หนึ่งที่สำคัญ ในการทำให้ รัฐบาลไร้เสถียรภาพ ในการบริหารประเทศ

ผลงานวิจัยที่น่าสนใจชิ้นหนึ่ง ซึ่งเป็นการศึกษาของ พันโท วิทวัส รัชตะนันท์⁷⁰ ที่ศึกษาถึงทัศนคติของ ทหารในการที่จะตัดสินใจเข้าทำการ รัฐประหาร ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่าง ภูมิหลังของ ทหารกับทัศนคติ ในการ วิจัยพบว่า การรัฐประหารมีสาเหตุมาจากสภาพการ เมืองภายในประเทศไร้ เสถียรภาพ เนื่องจากการที่ผู้นำทางการเมืองขาดความชอบธรรม วิกฤตการณ์ ทางการ เศรษฐกิจ ความเปราะบางของ รัฐบาลพลเรือน ความล้มเหลวของ ระบอบประชาธิปไตย และสถาบันพระมหากษัตริย์ ถูกกระทบกระเทือน นอกจากนี้ ยังมีสาเหตุจากเงื่อนไขภายในสถาบันทหาร เนื่องจากผลประโยชน์ของ ทหารถูกกระทบกระเทือน ความขัดแย้งทางอำนาจ และผลประโยชน์ทาง การเมือง ระหว่างผู้นำทหาร การวิจัยดังกล่าว เป็นการทดสอบความสัมพันธ์ ระหว่างภูมิหลังทางสังคม-เศรษฐกิจ กับทัศนคติ โดยตัวแปรต้นคือ เหล่าทหาร สถาบันการศึกษา ระยะเวลาในการปฏิบัติราชการสนาม ลักษณะของงาน และการมีส่วนร่วมในการรัฐประหาร ซึ่งจากการวิจัยได้ชี้ถึงความล้มเหลว

⁷⁰ พันโท วิทวัส รัชตะนันท์ "ทัศนคติของทหารต่อสาเหตุของ การรัฐประหาร : ศึกษาเฉพาะกรณีนายทหารโรงเรียนเสนาธิการทหารบก หลักสูตรประจำชุดที่ 60" (สารนิพนธ์มหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์, 2529), หน้า 113-114.

ของระบอบประชาธิปไตยว่าเป็นสาเหตุของการรัฐประหาร โดยมีผู้เห็นด้วยร้อยละ 72 โดยทั้งระดับปานกลางและอย่างสูง แต่ประการสำคัญการวิจัยได้พบว่า การก่อรัฐประหารเป็นไปเพื่อปกป้องพระมหากษัตริย์ ซึ่งจากการรวมเปอร์เซ็นต์ผู้เห็นด้วยอย่างมากและปานกลางปรากฏว่าสูงถึงร้อยละ 91.6 สำหรับผลการศึกษาทัศนคติของทหาร ในส่วนของสภาพการเมืองภายในประเทศไร้เสถียรภาพกับสาเหตุการรัฐประหาร พบว่าทหารรุ่นใหม่ที่ให้ความสำคัญต่อระบอบประชาธิปไตยสูง โดยผู้นำทางการเมือง และรัฐบาลที่ได้รับการยอมรับและมีการบริหารราชการอย่างมีประสิทธิภาพ ทหารก็จะทำหน้าที่เป็นผู้พิทักษ์รัฐบาลและสนับสนุนนโยบาย

นอกจากนี้ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทัศนคติทางการเมืองของทหาร ยังมีของพันเอก สมพงษ์ งามวิจิตร ที่เป็นการศึกษาถึงทัศนคติทางการเมืองของนักเรียนนายร้อย โดยพิจารณาความสัมพันธ์ของตัวแปรในเรื่อง ระดับชั้นเรียน ความสามารถทางการศึกษา อาชีพบิดา ความรู้ของบิดา และสาขาวิชาที่เลือกศึกษากับทัศนคติทางการเมือง ซึ่งพบว่าระดับชั้นเรียนมีความสัมพันธ์ระดับต่ำกับทัศนคติทางการเมืองไทยของนักเรียนนายร้อย และปรากฏว่านักเรียนนายร้อยทุกชั้นส่วนใหญ่ มีทัศนคติแบบประชาธิปไตยในระดับต่ำ ส่วนอาชีพของบิดาก็มีความสัมพันธ์ในระดับต่ำกับทัศนคติทางการเมือง กล่าวคือ นักเรียนนายร้อยที่บิดาไม่ได้เป็นทหาร-ตำรวจ จะมีทัศนคติการเมืองแบบประชาธิปไตยในระดับต่ำ สำหรับตัวแปรในเรื่องความสามารถทางการศึกษา ความรู้ของบิดาและสาขาวิชาที่เลือกศึกษา จากการวิจัยของ พันเอก สมพงษ์⁷¹ พบว่าทัศนคติทางการเมืองของนักเรียนนายร้อย ในส่วนที่เป็นแบบประชาธิปไตยในระดับต่ำ อาจจะมีผลต่อแนวโน้มต่อบทบาททางการเมืองของทหารในอนาคต

⁷¹ พันเอก สมพงษ์ งามวิจิตร, "ทัศนคติทางการเมืองของนักเรียนนายร้อย", (สารนิพนธ์ มหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2529)

จะมีทั้งที่เกื้อกูลต่อการปกครองในระบอบประชาธิปไตย และที่เป็นอุปสรรคต่อการปกครองในระบอบประชาธิปไตย

ในปี 2529 ทรรศนีย์ บัจจุสานนท์⁷² ได้ศึกษาในเชิงวัฒนธรรมทางการเมือง เกี่ยวกับทัศนคติของนักเรียนนายร้อย ในเรื่อง "การเรียนรู้ทางการเมืองของนักเรียนนายร้อยทหารบกไทย" จากการศึกษาพบว่า ผลจากการอบรมกลุ่มเถลไถลของโรงเรียนนายร้อย ทำให้นักเรียนนายร้อยมัธยมมีทัศนคติทางการเมืองแบบเผด็จการมากกว่าเสรีนิยม

ต่อมาในปี 2522 ร้อยโท บุญชาติ พรหมพูล⁷³ ได้ศึกษาเกี่ยวกับการเรียนรู้ทางการเมืองของนักเรียนนายเรืออากาศไทย โดยชี้แนวการศึกษาทางวัฒนธรรมทางการเมือง อีกเช่นกัน จากการศึกษา ร้อยโท บุญชาติ พบว่า การที่ทหารเข้าไปมีบทบาททางการเมืองได้ส่วนหนึ่งเกิดเนื่องจากคนในชาติมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบดั้งเดิม มีความเคยชินกับการปกครองในระบอบเก่า ไม่ค่อยจะกระตือรือร้นที่จะเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง ยอมรับอำนาจผู้ปกครอง ทุกครั้งที่ทหารเข้าไปมีบทบาทและอำนาจทางการเมือง ไม่ว่าจะจากการเลือกตั้งหรือการปฏิวัติ ประชาชนก็จะให้การยอมรับทหารที่เข้าไปมีบทบาทและอำนาจทางการเมืองทั้งในอดีตและปัจจุบัน คือทหารที่ได้รับมรดกแห่งการเรียนรู้ทางการเมืองจากอดีต สำหรับทหารที่กำลังจะเป็นกำลังของชาติในอนาคต ซึ่งได้จากการศึกษานักเรียนนายเรืออากาศครั้งนี้ พบว่านักเรียน

⁷²ทรรศนีย์ บัจจุสานนท์, "การเรียนรู้ทางการเมืองของนักเรียนนายร้อยทหารบกไทย", (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519)

⁷³ร้อยโท บุญชาติ พรหมพูล, "การเรียนรู้ทางการเมืองของนักเรียนนายเรืออากาศไทย" (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522).

นายเรืออากาศมีทัศนคติทางการเมืองแบบอำนาจนิยมมากกว่าประชาธิปไตย เป็นกลุ่มที่ยอมรับอำนาจและการใช้อำนาจ ทัศนคติดังกล่าวนี้นั้นขึ้นอยู่กับกรอบมของโรงเรียน และเป็นทัศนคติที่ไม่สอดคล้องกับระบอบประชาธิปไตย

สำหรับส่วนที่เป็นการศึกษาทัศนคติโดยตรงนั้น มีผลงานที่น่าสนใจ ดังนี้คือ ชิ้นแรกได้แก่ ผลงานวิจัยของ สุรพาสน์ ทัทกมาน⁷⁴ ซึ่งศึกษาทัศนคติทางการเมืองของนายทหารชั้นนายพันสามเหล่าทัพของกองทัพไทย ผลการวิจัยสรุปได้ว่า ทัศนคติรวมแล้วนายทหารชั้นนายพันของกองทัพไทย มีทัศนคติทางเสรีนิยมและอนุรักษนิยมไม่แตกต่างกัน ทัศนคติทางเสรีนิยมของทหารชั้นนายพันของแต่ละเหล่าทัพ ยังอยู่ในเกณฑ์ที่ค่อนข้างต่ำ สำหรับนายทหารชั้น

นายพันกองทัพอากาศและกองทัพบก ปรากฏว่าทัศนคติทางการเมืองมิได้ก้าวหน้าไปมากนัก ทั้ง ๆ ที่การศึกษาของกองทัพก้าวหน้าไปมากแล้วก็ตาม ทัศนคติเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มที่เคยมีบทบาททางการเมืองในอดีต ยังคงมีทัศนคติทางการเมืองแบบอนุรักษนิยมอย่างไม่เปลี่ยนแปลง

งานวิจัยที่น่ากล่าวถึงอีกชิ้นหนึ่ง ได้แก่ ผลงานวิจัยของ ขวลิขิต ภัยลี⁷⁵ เกี่ยวกับทัศนคติของนักเรียนนายร้อยตำรวจ ซึ่งคุณลักษณะคล้ายคลึงและใกล้เคียงกับนักเรียนนายทหาร จากผลการวิจัยดังกล่าว ขวลิขิตได้ข้อสรุปว่า นักเรียนนายร้อยตำรวจส่วนใหญ่มิมีทัศนคติทางการเมืองผสมผสานกันระหว่าง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁷⁴สุรพาสน์ ทัทกมาน, "ทัศนคติทางการเมืองของนายทหารชั้นนายพัน กองทัพบก กองทัพเรือ กองทัพอากาศ" (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519).

⁷⁵ขวลิขิต ภัยลี, "ทัศนคติทางการเมืองของนักเรียนนายร้อยตำรวจ", (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522).

ทัศนคติทางด้านเผด็จการกับเสรีนิยม แต่ทัศนคติทางด้ารเผด็จการมีระดับสูงกว่า และเพิ่มขึ้นตามลำดับชั้นแต่อย่างไรก็ตามนักเรียนนายร้อยตำรวจ ส่วนใหญ่มีทัศนคติค่อนข้างเห็นด้วยกับการใช้อำนาจ และทัศนคติดังกล่าวไม่มีความสัมพันธ์กับฐานะครอบครัวแต่อย่างใด

จากการศึกษาวิจัยดังกล่าว จะเห็นได้ว่า งานวิจัยเกือบทุกชิ้นเป็นการศึกษาในเชิงวัฒนธรรมทางการเมือง ต่อกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักเรียนนักศึกษาตามสถาบันการศึกษาต่าง ๆ โดยผู้วิจัยพยายามที่จะค้นหาว่า วัฒนธรรมทางการเมืองและกระบวนการสังคมประกิตทางการเมืองของแต่ละสถาบัน จะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติทางการเมืองของกลุ่มตัวอย่างหรือไม่ และถ้ามีผลทำให้มีการเปลี่ยนแปลงทัศนคติทางการเมือง จะเปลี่ยนจากแบบใดไปแบบใด สำหรับงานวิจัยเกี่ยวกับทัศนคติทางการเมืองของนายทหาร โดยที่ผู้วิจัยครั้งนี้ค้นพบ คือ งานวิจัยของสุรพาสน์ ทัทกมาน จัดทำขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2518 เป็นการศึกษานานกว้าง คือ ศึกษาทัศนคตินายทหารชั้นนายพันของ 3 เหล่าทัพ และได้ข้อสรุปที่ยังไม่ชัดเจนนัก และงานวิจัยของพันเอก ประสาท เปอรุณ⁷⁶ ที่ทำการศึกษา เกี่ยวกับทัศนคติทางการเมืองต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตยของนายทหารระดับพันเอกที่เข้ารับการศึกษาในวิทยาลัยกองทัพบกหลักสูตรชุดที่ 28 จากการศึกษา พบว่านายทหารส่วนใหญ่มิทัศนคติกลาง ๆ ระหว่างประชาธิปไตยกับอำนาจนิยม แต่มีความนิยมเอียงไปทางด้านความเป็นประชาธิปไตยบ้างเล็กน้อยเท่านั้น และพบว่าระดับการศึกษาและอายุราชการมีความสัมพันธ์กับทัศนคติทางการเมืองแบบอำนาจนิยม กล่าวคือนายทหารที่มีการศึกษาสูง จะมีทัศนคติแบบประชาธิปไตยสูง นายทหารที่อายุ

⁷⁶ประสาท เปอรุณ, "ทัศนคติทางการเมืองของทหารต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย : ศึกษาเฉพาะกรณีนายทหารพันเอกกองทัพบก ที่เข้ารับการศึกษาในวิทยาลัยการทัพบก หลักสูตรชุดที่ 28 ประจำปีการศึกษา 2526", (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529).

ราชการมากมีแนวโน้มที่จะมีทัศนคติแบบอำนาจนิยม และในประการสุดท้ายพบว่า นายทหารที่มีทัศนคติทางการเมืองแบบกลาง ๆ จะวางเฉยต่อการปกครองในระบอบประชาธิปไตย

จากผลการวิจัยดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่าส่วนใหญ่เป็นการสำรวจทัศนคติในกรอบกว้าง ๆ ที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับลักษณะความเป็นประชาธิปไตย อนุรักษ์นิยมเสรีนิยม หรืออำนาจนิยม โดยตัวแปรอิสระยังคงเป็นเงื่อนไขของสถานภาพทางสังคมเศรษฐกิจ ซึ่งปรากฏว่างานวิจัยที่ผ่านมา ยังไม่ได้มีการศึกษาที่เป็นเฉพาะเรื่องอุดมการณ์ทางทหารที่จะเป็นการมองในจุดที่แคบกว่าเดิม ซึ่งอาจจะเป็นการสะท้อนให้เห็นการค้นพบที่แตกต่างไปจากการมองในกรอบที่กว้างเกินไป สำหรับงานวิจัยที่กำลังดำเนินการอยู่ ได้ใช้กลุ่มประชากรวิจัยในกลุ่มที่แตกต่างจากงานวิจัยที่ผ่านมา และได้ใช้วิธีทางสถิติเข้ามาใช้ในการวิเคราะห์ผลการวิจัยที่ได้จึงอาจจะเป็นการสะท้อนถึงพฤติกรรมทางการเมืองและแนวโน้มทัศนคติทางการเมือง ประการสำคัญจะเป็นการแสดงถึงการให้ความสำคัญต่ออุดมการณ์ทางทหารในฐานะผู้พิทักษ์-นักไกล่เกลี่ย ความมั่นคงของชาติ

ศูนย์วิทยพัทธยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย